

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.13 – МКР. 1741 «С» 2022.11.21. 22. ПЗ

ПАЦЬОРИ МАКСИМА ОЛЕКСАНДРОВИЧА

2023 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

УДК 330.131.5:332.3

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декан економічного факультету Завідувач кафедри економіки

Анатолій ДІБРОВА Вікторія БАЙДАЛА
(підпис) (підпис)
" " 2023р. " " 2023р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

«Ефективність використання земельних ресурсів в аграрних підприємствах»

Спеціальність **051 – "Економіка"**

Освітня програма **Економіка підприємства**
Орієнтація освітньої програми **Освітньо - професійна**

Гарант освітньої програми к.е.н., доцент		<u>Тетяна ГУЦУЛ</u>
Керівник магістерської кваліфікаційної роботи к.е.н., доцент	(підпис)	<u>Лілія ІЛЬКІВ</u>
Виконав	(підпис)	<u>Максим ПАЦЬОРА</u>

Київ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки

д.е.н., проф. Вікторія БАЙДАЛА

2023р.

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студенту

Пацьорі Максиму Олександровичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність **051 – "Економіка"**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **освітньо-професійна**

Тема магістерської роботи: **«Ефективність використання земельних ресурсів в аграрних підприємствах»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від **21.11.2022 р. №1741 «С»**

Термін подання завершеної роботи на кафедрі 2023 11.06

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: **звітність сільськогосподарського підприємства, статистичні дані Держстату України, інтернет-джерела**

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методологічні положення ефективності використання земельних ресурсів
2. Сучасний стан та ефективність використання земельних ресурсів у господарстві
3. Шляхи підвищення ефективності використання земельних ресурсів аграрних підприємств

Перелік графічного матеріалу: **таблиці, рисунки, схеми**

Дата видачі завдання **21 листопада 2022 р.**

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Лілія ПІВКІВ

Завдання прийняв до виконання

Максим ПАЦЬОРА

РЕФЕРАТ

Магістерська кваліфікаційна робота на тему: «Ефективність використання земельних ресурсів в аграрних підприємствах» викладена на 93 сторінках комп'ютерного тексту і містить 17 таблиць, 22 рисунки. Структура роботи: вступ, три розділи, висновки та пропозиції, список використаних джерел (91 найменування).

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є дослідження сучасного стану та ефективності використання земельних ресурсів в аграрних підприємствах та визначення шляхів її підвищення.

Об'єктом дослідження є господарська діяльність сільськогосподарського виробничого кооперативу «Перемога» с. Клепачі Лубенського району Полтавської області.

Предметом дослідження виступає сукупність актуальних аспектів розвитку та ефективності землевикористання в аграрних підприємствах, а саме: теоретичні, методичні й практичні.

Інформаційна база роботи: сукупність наукових та інтернет джерел, довідкової літератури, статистичних даних Держстату, звітів СВК «Перемога».

У першому розділі роботи розглядаються теоретико-методологічні положення ефективності використання земельних ресурсів, а зокрема, їх народногосподарське значення, економічний зміст ефективності землекористування та показники визначення, а також особливості становлення ринку землі в Україні в умовах воєнного стану. Другий розділ роботи присвячений аналізу сучасного стану та ефективності використання земельних ресурсів у досліджуваному господарстві. Третій розділ надає пропозиції щодо можливостей та шляхів підвищення ефективності землевикористання й перспективних напрямів покращення землекористування.

Ключові слова: ефективність, аграрне землекористування, потенціал, сільськогосподарське виробництво, земельні ресурси, еколого-економічне відновлення.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ	10
1.1. Земельні ресурси як база виробничого потенціалу аграрних підприємств	10
1.2. Економічний зміст ефективності землекористування та принципи її визначення	16
1.3. Система показників ефективності аграрного землекористування	19
1.4. Особливості становлення ринку землі в Україні в умовах воєнного стану	23
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У ГОСПОДАРСТВІ	32
2.1. Організаційно-економічна характеристика аграрного підприємства	32
2.2. Рівень використання земельних ресурсів в аграрному підприємстві	39
2.3. Економічна ефективність використання земельних ресурсів в досліджуваному підприємстві	47
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	52
3.1. Органічне землекористування, як ефективний засіб підвищення ефективності використання земельних ресурсів	52
3.2. Перспективи підвищення ефективності землекористування: світовий досвід та вітчизняні реалії	59
3.3. Еколого-економічне відновлення земельних ресурсів аграрних підприємств: повосиний контекст	70
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ВСТУП

Актуальність теми. Земля – то є багатство людства, основний засіб виробництва, ефективність вжитку якого втілює надзвичайний вплив на результати ведення роботи суб'єктів господарювання. Ефективність використання землі у різних галузях економіки виступає фактором підвищення конкурентоздатності національної економіки.

В умовах, обмежених земельних ресурсів, коли їх екологічний стан є критичним, поглиблюючись негативним впливом воєнних дій, питання ефективного використання земельних ресурсів набуває першочергового значення.

Дослідження понять «земельні ресурси», «земельні відносини» та шляхи ефективного використання земель сільськогосподарського призначення завжди привертала увагу науковців та експертів, які зробили вагомий внесок до розв'язання цих питань.

Так, багатогранні дослідження, які розглядають питання ефективності землекористування, є доволі багатобічними. Зокрема, В.С. Васильченко [8] ефективність використання земельного потенціалу обґрунтовує через його інтегральну оцінку, що має на меті використання більшим чином екологічних показників. Седов А. [73] ефективність вжитку земельно-ресурсного потенціалу аграрних господарств розглядає через ракурс правових, економічних та екологічних сторін. В.В. Ващенко [9] теж ефективне землекористування враховує через призму оптимального землекористування в екологічній, економічній та соціальній сукупності, яка визначає формування сприятливого територіального середовища. У науковій праці В. Сидорука [74] акцент робиться на розрахунок позитивних і негативних показників, що охоплюють соціальний, економічний й екологічний розвиток землекористування та виділяє три етапи оцінки, а саме, за балами по шкалі, розрахунок інтегральних показників.

Шевченко О. та Краснолуцький О. [41] оцінюють показники, що характеризують ефективність землекористування та його потенціалу враховуючи оцінку екологічної стабільності території й антропонавантаження на землю. На думку

О.П. Гаража [15], показники, за допомогою яких обраховується ефективність, відрізняються, залежно від організаційно-виробничих форм хазяйнування на земельних ресурсах.

Паляничко Н. [62] ефективність використання земельних ресурсів країни аналізує через компонентну структуру земельного фонду, враховуючи атрибути територіальної диференціації.

Кафлевська С. [52] вважає, що економічну ефективність землекористування доцільно охарактеризувати за показниками виробництва валової продукції, товарної продукції та прибутку розрахованої на гектар агроугідь. Такі різні трактуванням методичні підходи щодо обґрунтування ефективності землекористування дають іншим науковцям поштовх для подальшого вивчення цього питання.

Підкреслюючи наукову теоретико-методичну та практичну значущість одержаних результатів, потрібно наголосити, що деякі проблематичні питання, що стосуються ефективності землекористування в агропідприємстві вимагають бути узагальненими та детально дослідженими. Зокрема, маємо багато питань, що є дотичними до вивчення системи показників саме економічної ефективності землекористування за умов розвитку нинішньої системи господарювання.

Наразі є об'єктивна закономірність покращення стану земельних ресурсів в агровиробництві, тому що агросфера і раніше відзначалася неухильним посиленням антропогенного тиску на ґрунт, і це викликало деградацію та забруднення ґрунтів, а наразі всі негативні процеси поглибилися й розширилися у масштабах та різноманітності під впливом воєнних дій.

Об'єктом дослідження є господарська діяльність сільськогосподарського виробничого кооперативу «Перемога» Лубенського району Полтавської області.

Предметом магістерського дослідження виступає сукупність актуальних теоретичних, методичних та практичних аспектів розвитку земельних відносин й ефективного використання земельних ресурсів в аграрних господарствах.

Мета магістерської кваліфікаційної роботи: дослідження сучасного стану й ефективності використання земельних ресурсів та обґрунтування шляхів підвищення економічної ефективності землекористування в аграрних підприємствах України.

Відповідно до мети дослідження поставлено наступні **завдання**:

– розкрити зміст поняття «земельні ресурси» та проаналізувати їх сучасний стан використання в Україні;

– вивчити суть поняття «ефективність» використання земельних ресурсів та принципи її визначення;

– виокремити систему показників аграрного землекористування;

– виявити особливості становлення ринку землі за умов воєнного стану;

– здійснити оцінку ефективності землекористування в аграрних підприємствах;

– виявити перспективні шляхи покращення землекористування в аграрних підприємствах;

– дослідити досвід зарубіжних країн у підвищенні ефективності землекористування;

– обґрунтувати можливості еколого-економічного відновлення земельних ресурсів аграрних підприємств в повоєнному контексті.

Щоб вирішити вказані завдання, використовували **методи** аналізу, синтезу, індукції, дедукції, моделювання, спостереження, а також узагальнення, функціональної класифікації, порівняльного й структурного аналізу.

Під час написання кваліфікаційної роботи використовувалися ряд законодавчих та нормативних актів, підручників, статей з журналів сучасних вчених-економістів, інтернет-джерела, статистичну звітність України, звітність підприємства.

Апробація результатів та публікації. За результатами виконаного дослідження:

1. Опубліковано тези «Вплив воєнних дій на земельні ресурси аграрних підприємств України». 2023. С.33-37. URL: <https://eu->

conf.com/ua/events/modernity-and-current-problems-of-society-regarding-the-development-of-science/

2. Отримано сертифікат за участь XXX Міжнародна науково-практична конференція «Modernity and current problems of society regarding the development of science», 31 липня – 02 серпня 2023 р., Грац, Австрія.

Обсяг і структура роботи. Магістерська кваліфікаційна робота викладена на 93 сторінках. Структура роботи: вступ, три розділи, висновки та пропозиції, список літературних джерел 91 найменування, містить 17 таблиць, 22 рисунки.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

1.1. Земельні ресурси як база виробничого потенціалу аграрних підприємств

Земельні ресурси держави є основою для процвітання й добробуту. Вони виступають просторовим базисом для господарського виробництва, засобом виробництва та мають властивість, що називається біологічна продуктивність. До них припадають землі, що використовуються або можуть бути використані людиною [54].

Т. Дядик відмічає земельні ресурси «... як найважливіший компонент природного середовища, що застосовуються для того, щоб виробити матеріальні блага» [26]. Д. Крисанов розглядає землю як найважливіший ресурс сільського господарства [42]. На думку Будзяка В., земельні ресурси всякчас були важливою умовою для того, щоб відтворити матеріальні цінності, і навіть, ті, що не є створені в сільському господарстві [6].

Проте, земля є обмежена в просторі, тому ми маємо розумно й бережливо розпоряджатися своїм національним багатством. Важливим є обґрунтування рекомендацій щодо ефективного землекористування. Злободенними є дослідження нинішньої ситуації використання земельних ресурсів та їх раціональне й ефективне користування [3].

Нині завданнями кожної країни є пошук напрямків збереження земель як середовища існування людства [72].

В цілому у науковій літературі популярним є виокремлення таких основних функцій землі: основний природний ресурс, головний засіб виробництва, базовий об'єкт соціально-економічних взаємин.

Рис. 1.1. Функції земельних ресурсів в системі суспільних інтересів і ринкових відносин [83]

Земельні ресурси є економічним активом національного багатства країни.

Загалом, це такі об'єкти, у результаті власності якими їхній власник одержує економічну вигоду.

На рис. 1.2 прослідкуємо місце земельного капіталу щодо структури економічних активів національного багатства України.

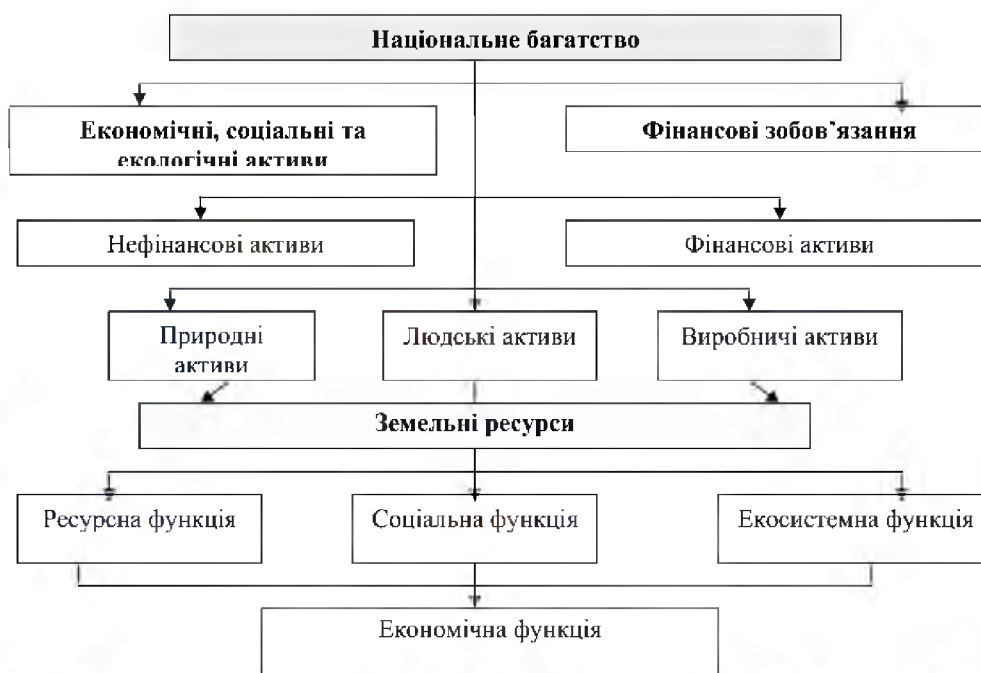

Рис. 1.2. Місце земельних ресурсів в структурі економічних активів національного багатства країни

Україна за наявністю родючих земель – одна з найбагатших країн світу.

Земельний фонд в Україні освоєно на досить високому рівні. Із загальної площі країни 60,3 млн. га площа сільськогосподарських угідь становить 41,4 млн. га (68,7%) [70]. Розораність земель є найвищою в світі та досягає 54 % території країни., а в Європі вказаний показник маємо на рівні 35% (рис. 1.3).

Поміж усіх земельних угідь максимальна господарська значущість належить сільськогосподарським угіддям. Вони включають в себе: рілля 32,7 млн. га (78,9%), пасовища 5,3 млн. га (12,8%), сіножаті 2,3 млн. га (5,6%), багаторічні насадження – 0,9 млн. га (2,2%) та перелоги – 0,2 млн. га (0,5%) (рис.

1.4).

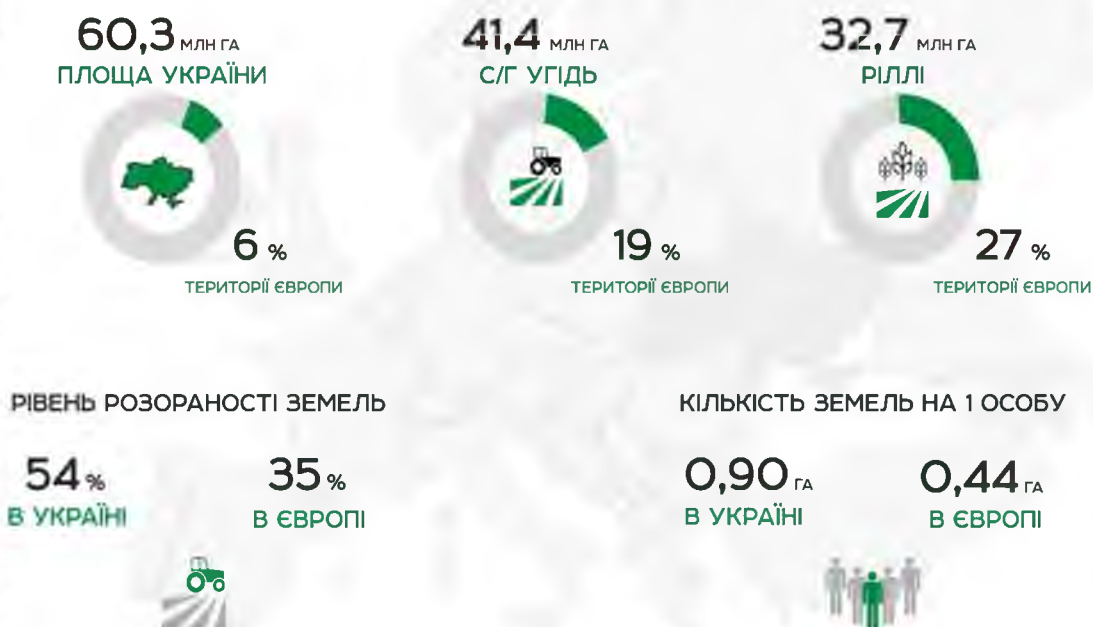

Рис. 1.3. Україна на земельній карті Європи, 2021 р.

Частка рілля в структурі сільськогосподарських угідь – занадто високий показник, що значно перевищує оптимальний рівень. Щоб порівняти: Франція має розораність 36% угідь, Англія – 18,5%, США – 20%. Нині вагомимок задачею є зниження ступеня розораності території країни до 44% через вилучення орнонепридатних земель з інтенсивного обробітку. Їх площу маємо більше 6,5 млн га [63].

Рис. 1.4. Склад сільськогосподарських угідь України, 2021 р.

Найбільш інтенсивно використовують рілля і багаторічні насадження, бо на них виробляється найбільше валової і товарної продукції. Проте, підвищувати їх частку можна тільки до розумної межі, перехід за яку призведе до ерозії, втрати родючості ґрунту і, внаслідок, до суттєвого зниження врожайності.

Нині, через воєнну агресію росії, досить велика кількість агроугідь знаходиться на окупованих територіях, частка аграрних підприємств знижені без можливості відновлення діяльності, діючі агропідприємства перебувають під постійними обстрілами, тому й спрогнозувати відхилення у їх структурі доволі важко. Окупанти (дані на липень 2022 року) контролюють приблизно 22% сільгоспугідь України [85].

Загальна кількість суб'єктів діяльності АПК, що мали збитки внаслідок збройної агресії росії, є 2653 од. (рілля зменшилась на 1,9 млн га, багаторічні насадження – на 9 тис. га). А також, територія приблизно 1 млн га вимагає огляду на наявність вибухонебезпечних речей.

Розглянемо динаміку посівної площі сільськогосподарських культур за 2000-2021 рр. (табл. 1.1) [79].

Аналізуючи дані табл. 1.1., можна зробити висновок, що загальна посівна площа сільськогосподарських культур в Україні зостається відносно звичною кінцеві 20 років. Так, в 2000 р. вона була 27173 тис га, то в 2021 р. – 28387,5 тис га, себто збільшилася на 4,5%. При цьому, протягом досліджуваних років найбільші посівні площі займають зернові і зернобобові (2000 р. – 50,2%, 2021 р. – 56,2%). Поряд з тим, що скоротилося виробництво продукції тваринництва,

зменшилися також і посівні площі кормових культур за період із 2000 по 2020 р. на 78,2%. Так, у 2000 р. у структурі посівних площ кормові культури займали 26%, то у 2021 році 5,4%.

Таблиця 1.1

Посівні площі агрокультур та їх динаміка, тис. га

2000 р.	2005 р.	2010 р.	2015 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2000 р., %
Посівні площі сільськогосподарських культур, всього								
27173,3	26043,6	26951,5	26901,8	27699,3	28000,8	28147,5	28387,5	104,5
з них: зернові та зернобобові								
13646,5	15004,8	15090,0	14738,4	14839,4	15318,1	15392,2	15943,9	116,8
технічні								
4186,8	5260,1	7295,8	8350,3	9265,9	9129,9	9223,8	9106,6	в 2,18 рази
коренеплоди, овочеві та баштанні								
2276,9	2040,9	1966,6	1822,9	1825,2	1828,4	1854,3	1799,0	79,0
кормові								
7063,1	3737,8	2599,1	1990,2	1768,8	1724,4	1677,2	1538,0	21,8

Джерело: узагальнено автором на підставі []

Результатом зниження частки кормових культур у загальній площі посіву (на 20,6%) є погіршення кормової бази тваринництва. На противагу, у 2021 р. значну питому вагу в посівних площах займають технічні культури, їх площа у 2021 році збільшилася зрівнюючи з 2000 р. у 17,5 разів.

Зауважимо, що це є негативним фактом щодо ефективного використання земельних ресурсів, тому що саме технічні культури є дуже виснажливими для них, бо коли господарства не додержуються сівозмін га не «дають» відпочинку угіддям, продуктивність земельних ресурсів катастрофічно зменшується.

Вагомі площі є зайнятими під картоплею, овочевими й баштанними продовольчими культурами, за 2021 рік – 2276,9 тис га, або 15,4% від загальної площі посівів, це є на 21,0% меншим, ніж за 2000 рік.

Приблизно 30% посіву не дорахувались наші аграрії у воєнну посівну 2022.

Зрозуміло, що максимум затримки щодо термінів здійснення посівної кампанії було в регіонах бойових дій. Причини: самі бої на площах, де планувалися посіви, окупація земель, їх замінування, пошкодження мінами та снарядами [82].

Усього, станом на 26 травня площа посіву основних ярих агрокультур під урожай 2022 року на підконтрольній Україні площі були 14158,5 тис. га, це на 2757,8 тис. га зменшилося порівняно з показником 2021 року (16916,3 тис. га) [43].

На сьогодні за даними прес служби Мінагрополітики (дослідження втрат площ та очікуваної врожайності ранніх зернових (озимих) проводилося на підставі знімків супутників Sentinel-2 і Planet) на 0,75 га скоротилися площі ранніх зернових. А як наслідок матимемо зниження врожайності на 15%, а це втрати 4,2 млн. тонн зерна [48].

На рівні господарюючих суб'єктів підвищення ефективності використання земельних угідь відбувається шляхом прийняття відповідних управлінських рішень [66].

А саме: а) має бути покращена система насінництва та використання оптимальних по урожайності сортів агрокультур;

б) враховуючи регіональні можливості є необхідним вдосконалення структури посівних площ;

в) реалізація заходів з комплексного використання науково-обґрунтованих систем сівозмін та органічних добрив;

г) підвищення рівня механізації виробничих процесів, оптимізація термінів та якості виконання технологічних операцій.

Аналізуючи економічну сутність земельних ресурсів як складової частини природного капіталу відмітимо, що особливістю нинішнього розвитку економіки виступає її екологічна розбалансованість, що викликає негативну зміну в довкіллі й продукує інфляційні процеси. Тому конче важливо нині враховувати екологічні детермінанти збереження природного капіталу. Шукання ефективних механізмів і моделей розумного використання природи є найактуальнішою проблемою дослідження економістів-екологів, економістів-землепорядників та політиків [74].

Ця проблема є безмірно вагомою для України, в якій екологічно розбалансована економіка [81].

Тобто, процес землекористування передбачає поєднання інтересів і певних землекористувачів і суспільства загалом. Використання земель має [84]:

1) бути відповідним щодо соціально-економічних інтересів розвитку країни, незв'язаних галузей, регіонів та визначених землекористувачів;

2) повніше враховувати природні та економічні умови і властивості визначених площ і визначати найліпше співвідношення спеціалізації та розмірів виробництва з територіальними властивостями;

3) для певних умов простору й часу бути організованим найоптимальніше, щоб забезпечити досягнення максимального ефекту за дотримання екологічних вимог;

4) окреслювати незмінне вдосконалення технологічних процесів, що пов'язані з використанням земель, а також не пов'язаних, але тих, які позначаються на стані земель чи якості продукції.

Але, насправді, організувати це складно, наприклад і тому, що родючість не є останньою відмінністю землі. Самою важливою відмінністю землі порівняно з іншими об'єктами є те, що вона виступає не результатом людської праці, а є унікальним продуктом природи. Принаймні родючість землі і є більш-менш відновлюваною, проте більшість просторових ознак землі в разі їх утрати відновити не є можливим.

1.2. Економічний зміст ефективності землекористування та принципи

її визначення

Підвищення ефективності використання земельних ресурсів – одне із важливих стратегічних напрямів стійкого економічного розвитку аграрного сектору [88].

Земельні ресурси є важливими для багатьох видів людської діяльності, визначальну функцію вони відіграють у сільському та лісовому господарстві, одночасно виступаючи як територіальний ресурс, так і основний засіб виробництва. Проте нині земля використовується надзвичайно не раціонально і з величезними порушеннями. Російська агресія – це є одна з причин на сьогодні.

Тому питання підвищення ефективності землекористування є в перспективі надзвичайно актуальними. Особливого значення ця проблема набуває і тому, що до війни наша країна покривала 46% експорту олії, 9% експорту пшениці, 17% ячменю та 12% кукурудзи на світових ринках [74].

Найліпше обгрунтування ефективності землевикористання нині є надзвичайно важливим. Тому що, результативність і ефективність господарювання насамперед є залежним від ефективності використання землі.

Ефективність – це відношення результату до витрат, що затрачені на його одержання [39]. Формула показника ефективності:

$$\text{Ефективність} = \frac{\text{результати/витрати}}{\text{Ефект}}$$

Ефект в масштабному розумінні значить результат процесу. Таким чином, «ефект» і «результат» розглядають як синоніми [15].

Якщо порівнювати поняття «ефективність», то на противагу поняттю «ефект» вона є ширшим поняттям і включає в себе не тільки одержаний результат, а й витрати, що затрачені на його одержання. Цей термін використовують в різноманітних сферах господарювання.

Ефективне землекористування в сільському господарстві варто тямити як соціально-економічну категорію, яка відбиває відносини поміж людьми у процесі виконання технологічних виробничих процесів, що зв'язаних з виробництвом агропродукції, з ціллю найвищого задоволення потреб населення у харчових продуктах та для забезпечення відновлення природної їх родючості, зростання продуктивного потенціалу земельних ресурсів.

Враховуючи ринкові умови змінилося тлумачення ефективного землекористування. Наразі його відображають як економічно розумне та прибуткове вживання земельної ділянки згідно з цільовим призначенням, без погіршення її якісних та еколого-естетичних особливостей і з дотриманням побажань обмежень, що досягаються способом інтенсифікації виробництва та вдосконалення територіальної організації земельного фонду [24].

Звичайно на ефективність земель здійснює вплив рівень прибутковості агропідприємств. Проте, їх фінансові інтереси не мають заповіювати погіршення властивостей земельних ресурсів [72].

Отже, економічна ефективність – то є співвідношення поміж ресурсами та результатами виробництва, принагідно до якого дістають вартісні показники ефективності. Досягнути збільшення рівня економічної ефективності можливо за умов зниження матеріало-, капіталомісткості продукції, зросту продуктивності праці, пониження собівартості продукції.

Чим далі, тим надзвичайно важливим видом ефективності є екологічна ефективність, яка характеризує відносини людини з довкіллям.

Під поняттям «екологічна ефективність» маємо збереження екологічного середку за умов зросту продуктивності виробництва й забезпечення населення екологічно чистими продуктами [74].

Високий ступінь екологічної ефективності набувається засобом виготовлення конкурентоспроможних за ціною товарів та послуг, що мають задовольнити потреби людей та підвищити їх якість життя, при цьому зменшивши дію на довкілля й ресурсомісткість.

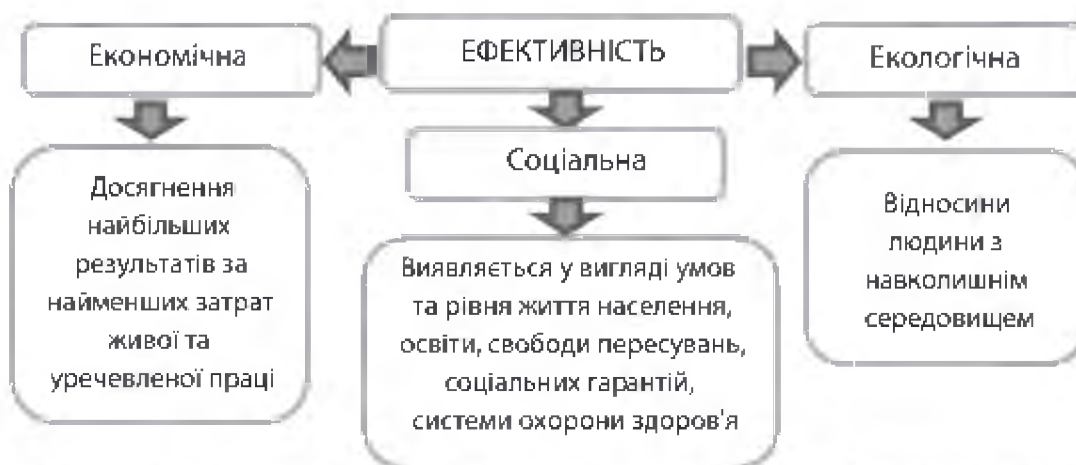

Рис. 1.5. Основні види ефективності

В науковій літературі виділяють ще технічну, технологічну та інвестиційну ефективність.

Технічна ефективність – це здатність підприємства виробити оптимальну кількість продукції, за мінімуму чи оптимуму ресурсів. Основними показниками є: продуктивність худоби, врожайність агрокультур.

Під поняттям «технологічної ефективності» розуміємо результат взаємодії чинників виробництва, який визначає досягнуту продуктивність живих організмів, що застосовуються у сільському господарстві як засоби виробництва: врожайність з одиниці площі, продуктивність худоби й птиці, вихід валової продукції щодо одиниці площі.

Для визначення технологічної ефективності використовуються натуральні та вартісні показники, що показують ступінь використання земельних ресурсів щодо процесу виробництва продукції та приріст ефективності частин систем землеробства [54].

Наприклад, це є такі показники:

- ✓ приріст урожайності агрокультур;
- ✓ зменшення енергомісткості продукції землеробства;
- ✓ приріст валової продукції (на 1 га агрогідь, на 1 працюючого).

Проте, дослідники-вчені дотримуються єдиного напрямку підняття економічної ефективності й звернення кращих результатів щодо сільськогосподарського виробництва, акцентуючи, що величезну роль відіграє комплексний підхід, що враховує всі фактори довкілля, в якому ми живемо і здійснюємо господарську діяльність: економіки, законодавства, природних процесів, тощо.

1.3. Система показників ефективності аграрного землекористування

Різномісними на сьогодні є дослідження, які розглядали та розглядають питання ефективності використання землі.

Аверчев О. [1] для ефективності використання потенціалу земель використовує показники вартості валової продукції, урожайності й рентабельності.

Томчук О. [81] вважає, що ефективність використання земельно-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств розраховується включаючи вартість продукції на 1 га площі. Тут відображається не тільки використання землі, а й загалом потенціал господарства.

Седов А. порадив поєднати показники ефективності використання земель та види ефективності [73].

А. М. Шатохін [90] для вичерпного аналізу землі, рекомендує проводити обчислення динаміки зібраних площ агрокультур, їх урожайності і виробництва.

О. В. Лазарева [46] ефективність використання земельних ресурсів розглядає через розрахунок показників, що характеризують ступінь користування землею, рівень землекористування, посівні площі агроугідь, урожайність сільськогосподарських культур та їх валовий збір, виробництво продукції на одну особу.

І. С. Гурська, С. Винник [12] вважають, що ефективність використання земельних угідь – це комплексний процес, який ґрунтується на результатах після аналізу багатьох факторів і показників, які є супутніми процесу обробки землі.

Кафлевської С. та Мизинюк Ю. [52], ефективність використання земель в сільськогосподарському виробництві визначають системою натуральних та вартісних показників. Натуральні – аналізують ступінь використання земель. Проте, є обмеженими в застосуванні. Тому, щоб більш чітко визначити ефективність землекористування потрібно розрахувати саме вартісні показники.

Оптимальне забезпечення населення харчовими продуктами, потребує збільшення виробництва агропродукції на основі раціонального й ефективного використання земель. Досвід здійснення господарської діяльності за ринкових умов підкріплює ту істину, що результативність і ефективність діяльності аграрних фірм наперед усього залежне від ефективного використання землі.

Сутність ефективного землекористування у сільськогосподарському виробництві пов'язана наперед усього з економічним ефектом та економічними показниками.

Макарова В., відносить до показників ефективності земель такі, що визначають природні характеристики угідь (родючість, розташування тощо); рівень розвитку продуктивних сил (культура землеробства, стан МТБ, технологія виробництва) тощо. Так, згідно з її дослідженнями, основною умовою, щоб підвищити економічну ефективність виробництва є доцільне використання земель [39, 54].

На нашу думку, важливими показниками ефективності використання земельних ресурсів є площа, урожайність та валовий збір агропродукції.

Так, підсумовуючи вищесказане, означимо, для визначення ефективності землевикористання зазвичай використовують натуральні й вартісні показники [8].

До натуральних показників відносять [9]: урожайність; виробництво базових видів продукції рослинництва у розрахунку на 100 га ріллі, ц; виробництво базових видів продукції тваринництва (молока, м'яса великої рогатої худоби та овець в живій вазі) у розрахунку на 100 га с.-г. угідь, ц; виробництво м'яса свиней у живій вазі на 100 га ріллі, ц; виробництво м'яса птиці (ц) та яєць (тис. шт.) розрахунком на 100 га посівів зернових культур.

Натуральні показники дають характеристику продуктивності лише деякої частки сільськогосподарських угідь, а вартісні для всієї їх площі [8].

До вартісних показників належать: вартість товарної, валової і чистої продукції, також прибуток з розрахунку на 1 га с.-г. угідь.

Власне натуральні показники показують рівень використання деякої частини земель при виробництві певних видів продукції сільськогосподарства. Тому їх застосовують відповідно господарствам з такою ж схожою галузевою структурою.

Вартісні показники ширше визначають ефективність землекористування і за допомогою них можна порівняти й об'єктивно оцінювати рівень використання земель у господарствах, що спеціалізуються на виробництві різноманітних видів продукції. Однак площу угідь слід визначити у з'явних величинах (кадастрових гектарах).

У якості інших додаткових показників при зіставленні рівня землекористування застосовуються: питома вага агроугідь загальної площі; частка ріллі у с.-г. угіддях; частка посівів щодо площі ріллі.

На думку О.І. Зінченка, Хамініч С.Ю визначаючи економічну ефективність землекористування для рослинництва рахують показники, які означають характеристику використання господарської території: співвідношення агроугідь до площі підприємства загалом; ступінь розораності; співвідношення посівної площі незв'язаних видів культур до загальної площі посіву (характеризує структуру посівних площ) [39].

Базовим показником, що характеризує ефективність використання землі є вартість виробленої продукції на 1 га площі.

Щоб обрахувати ефективність аграрного виробництва застосовують систему показників, що включають вихід валової продукції і чистого доходу на одиницю витрат виробничих ресурсів [54, 72, 74].

Так, щодо узагальненої оцінки господарювання, то нею виступає рівень рентабельності.

Макін Г. акцентує, що критерієм економічної ефективності в агропромисловості є прибуток [81].

С.А. Константинов уточнює формулу критерію ефективності виробництва агропідприємства наполягаючи, що це є досягнення максимуму прибутку на 1 га агроугідь при мінімумі витрат [90].

Шаманаєв В. вважає, що для того, щоб більш неупереджено охарактеризувати ефективність використання землі варто від вартості товарної продукції рослинництва відняти витрати спожитих засобів виробництва [88].

Деякі науковці вважають, що показниками ефективності є продуктивність і капіталомісткість праці, капіталовіддача і капіталомісткість продукції тощо.

Андрійчук В. наголошує, що при аналізі використання земельних ресурсів агропідприємств слушним є застосування таких показників, як інтенсивність і ефективність їх використання [74].

Важливим питанням держави є охорона агроугідь, і винятково найбільш продуктивної їхньої частини – ріллі.

Отже, ефективність використання землі є комплексним процесом, який спирається на результати після оцінки та аналізування безлічі факторів і показників, які стосуються процесу обробітку земельних ресурсів.

1.4. Особливості становлення ринку землі в Україні в умовах воєнного стану

В ринковому середовищі багатофункціональність землі зростає. Водночас земля є ґрунтом, її просторовий базис є об'єктом діяльності, що відповідно, відображає економічні відносини. Розпорядження землею і особливо купівля-продаж земельних ділянок в Україні на даному етапі – справа специфічна і непроста.

Ринок землі неупереджено регулюється розбіжними обмеженнями й нормами. В нашій країні, разом з розвинутими країнами (США, Англія, Німеччина тощо), відзначено, що якщо приватна власність є в протиріччі з громадськими інтересами, то вона вже не відноситься до приватного права [87].

Сутність землекористування як товару на земельному ринку чотирьох єдина: фізичний об'єкт неоднакового цільового призначення; об'єкт правових відносин; об'єкт економічних відносин; об'єкт соціальних відносин.

Земля, в процесі її використання як об'єкта підприємницької діяльності, являється справедливою гарантією стабільності і бізнесу, і суспільства.

Менш ніж за рік до війни – у липні 2001 р. – наша країна відкрила ринок сільськогосподарської землі [29].

За сім місяців цей ринок накопичив об'єкти інфраструктури, його розміри перевищили 5 млрд. грн. і з кожним місяцем ставали більшими.

Але ж через війну його роботу було зупинено. Так, спочатку було заблоковано доступ до бази даних щодо прав володіння землею. Далі, говорячи про травень 2022 р., уряд дозволив відкрити роботу Держземкадастру, і ринок почав оживати [19].

Справді, до дозвісних діапазонів наразі далеко. Якщо у 2021 році щомісячна кількість угод була біля 10 тисяч, а у 2022 р. показники знизилися вдвічі (рис. 1.6).

Зареєстровано всього земель в державному земельному кадастрі	69,5% (41,9млн.га)
Зареєстровано с/г земель в державному земельному кадастрі	75,8% (32,4млн.га)
Середня нормативна грошова оцінка ріллі	27 520 грн/га
Середній розмір орендної плати за земельні ділянки с/г призначення:	
Державної та комунальної власності (на земельних торгах)*	4 039 грн/га
Приватної власності **	2 117 грн/га
Середня ціна купівлі-продажу земельної ділянки с/г призначення***	38 691 грн/га
Прокредитовано під заставу земель с/г призначення площею****	2 408 га
Середня кількість угод купівлі-продажу на день	459
Середній розмір земельної ділянки угоди купівлі-продажу	2,41 га
Кількість укладених угод купівлі-продажу, всього	72 276
Площа зареєстрованих угод купівлі-продажу, всього	174 466 га

* - з початку 2021 року

** - середня вартість станом на початок 2021-го року

*** - середньозважена за площею ціна за період з 01.07.2021 до 01.02.2022 р., більші ділянки отримують більшу вагу при розрахунку середньої ціни за гектар.

**** станом на 1 січня 2022 року

Рис. 1.6. Основні показники ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні

Падіння попиту та пропозиції позначилося і на вартості землі.

Законодавство передбачає мінімальну вартість землі, що відповідає її нормативно-грошовій оцінці (вказується у витязі з технічної документації і має залежність від показників родючості й тому відрізняється в різних регіонах). яка відповідає її нормативно-грошовій оцінці (вказується у витязі з технічної документації і залежить від показників родючості й тому відрізняється в різних областях).

Тобто, землевласники не мають права встановити ціну нижчу за нормативно-грошову оцінку [21].

Аналіз показує, що в багатьох регіонах землею торгують саме за мінімальною дозволеною ціною. Внаслідок цього, кількість договорів визначається обсягом землі, які інвестори готові купити саме за такою ціною

Війна спричинила невизначеність оцінки землі, що змусило інвесторів зайняти позицію очікування і довело до скорочення масштабів ринку.

Покупці купують краще менші ділянки, аніж до війни. До 24 лютого 2022 р в середньому розмір угоди був 2,5 га, опісля – 2 га (рис. 1.7) [22].

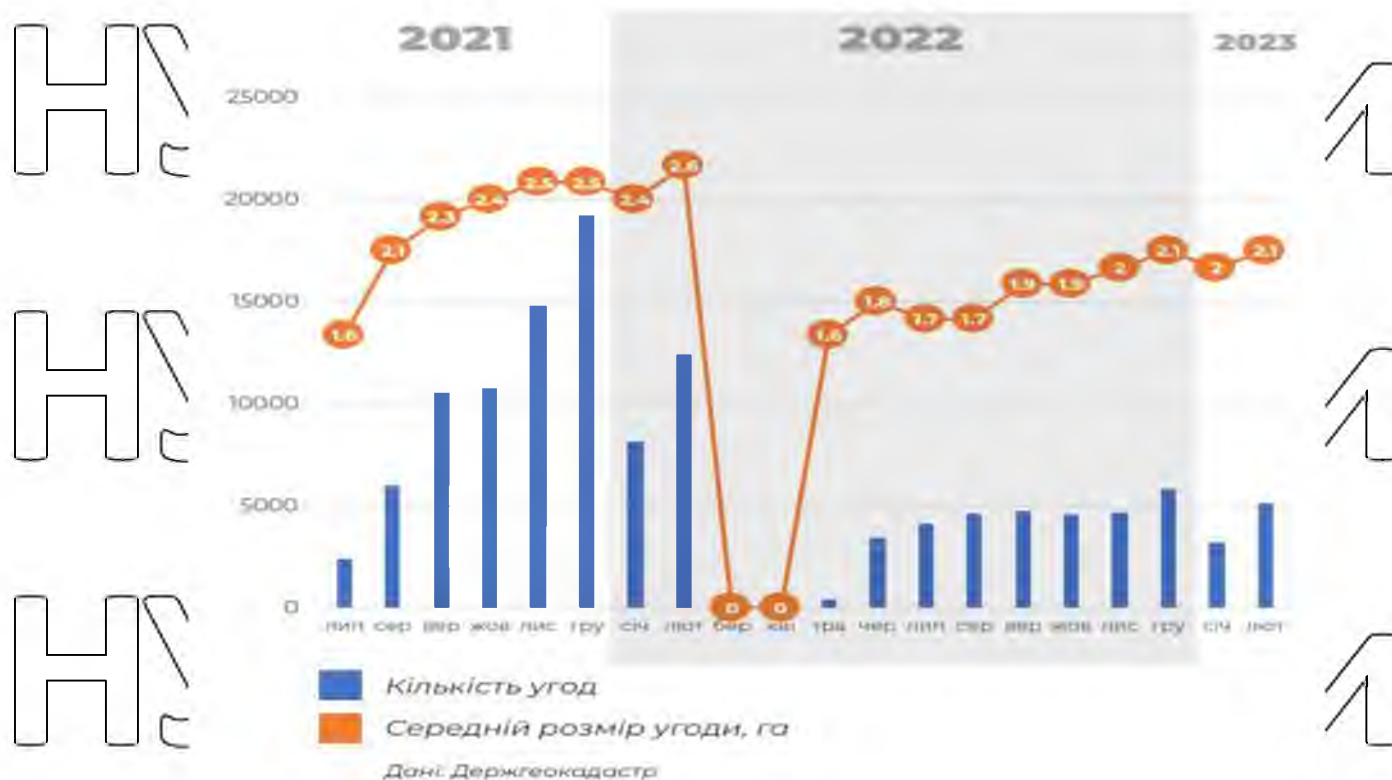

Рис. 1.7. Кількість угод на місяць та середній розмір угоди

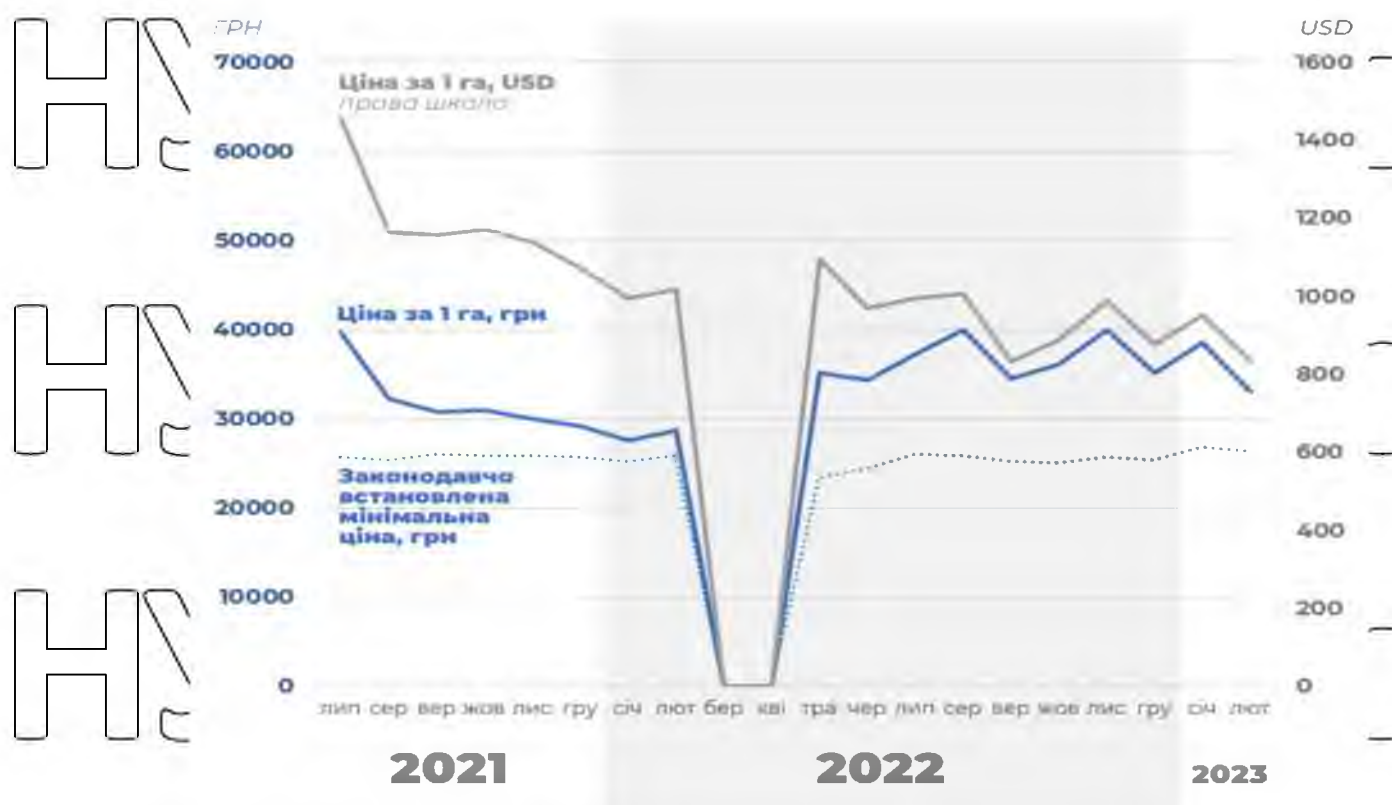
Діапазон торгів тільки частково відображає реальну картину ринку. Ціна є однією з важливих частин інформації. Проте, аналіз даних цих містить застереження, що для багатьох угод дані про ціни є недоступними.

До повномасштабної війни лише половина зареєстрованих угод містила інфо про ціни. Нині така інформація є тільки у чверті угод.

Сторони угод вказують самостійно інформацію про ціни у звітах, то такі цифри можуть не відображати наявні.

В травні 2022 р., коли ринок відновив функціонування, вартість землі за довоєнну була вищою. До того, як почалася велика війна в 2022 р. середня ціна 1 га становила 30 тис. грн, а з травня 2022 р. вона підвищилася до 35 тис грн (рис. 1.8) [28].

Але, маємо липень місяць і ціна в доларах почала зменшуватися після девальвації національної валюти на 25%. Потім вона стала стабільною, але її значення були нижчі за довоєнні.

Дані: Держгеокадастр, ECB Statistical Data Warehouse

Рис. 1.8. Медіанна ціна сільськогосподарської землі

Перед війною ринок був на стадії розвитку, тому ця ситуація несуттєво вплинула на її вартість.

Проте, ринкові обмеження (не більше 100 га на особу) до війни схоже мали вплив на ринок, як і під час війни. Звичайно, якщо зняти ліміти, то це б запустило більше учасників і мало би позитивний вплив на інвестиції в наше аграрне виробництво.

Якщо досліджувати ринок землі по регіонах, то тут спостерігаємо нерівномірний вплив. Відповідні регіональні тенденції мали вплив двох чинників: обсяги торгівлі перемістилися до центру; в більшості областей спостерігаємо малий вплив війни на вартість [3].

Всупереч війні, ціни були відносно стабільними в більшості регіонів, а в деяких областях в центрі країни ціни дещо й збільшилися.

Перед війною в Львівській, Івано-Франківській, Рівненській, Закарпатській і Київській області спостерігали найвищу медіанну ціну, що вельми перевищувала показник нормативно-грошової оцінки (рис 1.9).

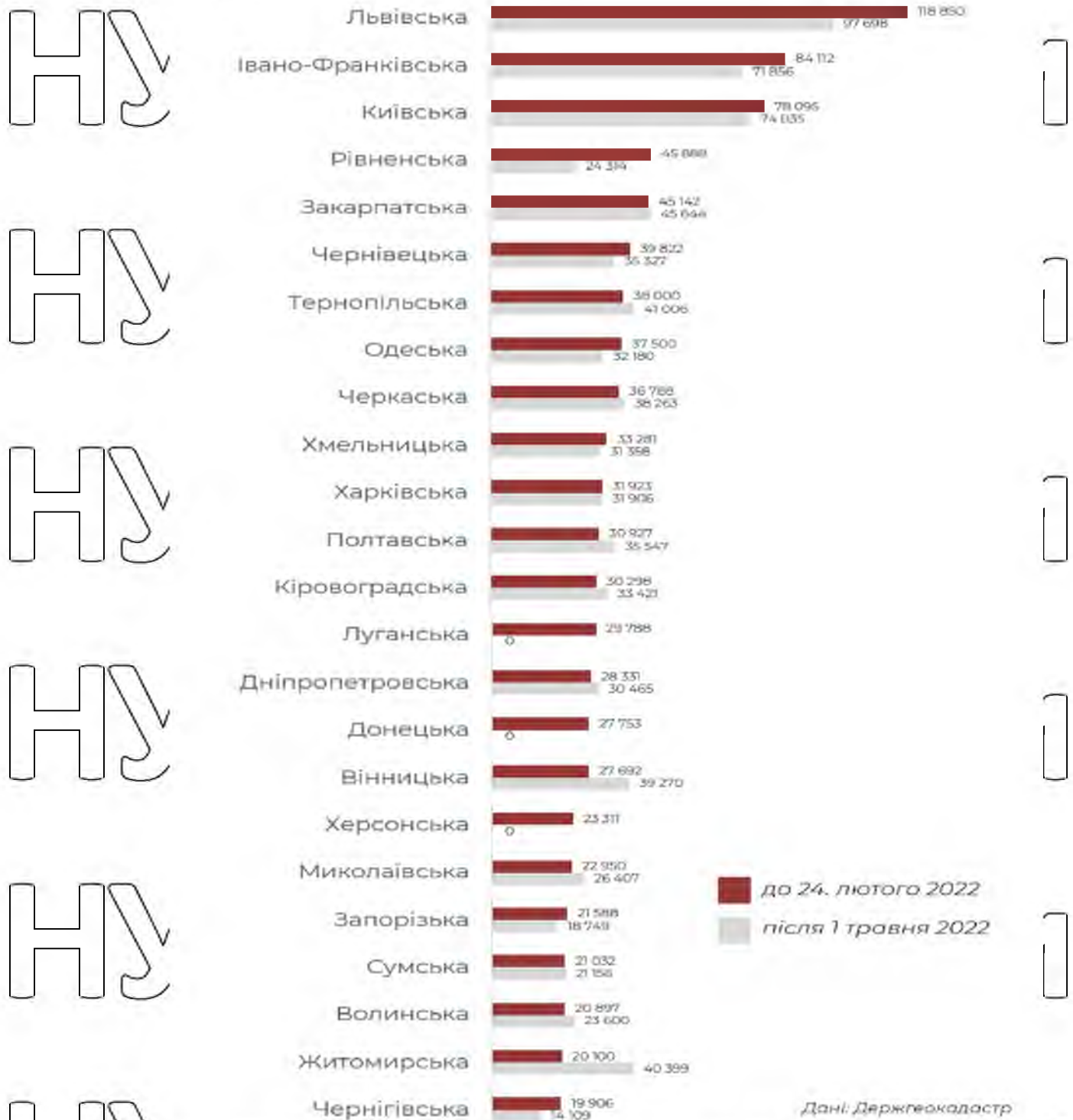

Рис. 1.9. Медіанна ціна сільськогосподарської землі по регіонах України, за 1 га., грн.

Решта регіонів показує торгівлю землею приблизно до мінімальної вартості.

Відмітимо, що це є свідченням переважання попиту на ринку.

Так, середня ціна землі в деяких областях підвищилася на 100% у Житомирській, 40% – у Вінницькій, 15% – у Полтавській [40].

Зріст вартості землі у Житомирській і Вінницькій областях переважило швидкість знецінення національної валюти.

Отже, не зважаючи на воєнну невизначеність інвестори думають, що земля виступає привабливим активом в регіонах, що розміщені відносно далеко від фронту.

На противагу тенденції по цінах, діапазон торгів різко впав у більшості регіонів. До війни Харківська й Сумська області афішували найбільший розмір торгів (кількість угод на місяць). Після них були Полтавська та Вінницька області (рис. 1.10) [43].

Найменші обсяги були в Закарпатській і Івано-Франківській області. З початком війни торгівля в Луганській, Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях знизилася до нуля.

Вельми скоротився розмір торгівлі в північних регіонах: більш ніж 85% – на Харківщині та більш 70% – на Чернігівщині.

Центральні регіони теж мали скорочення обсягів, але не так суттєво: Полтавщина – на 50%, Вінничина, Черкащина та Житомирщина – на 25% [48].

Структура регіональних розмірів торгівлі вказує на те, що інвестори зміщують увагу з північно-східних регіонів на центральні, де є збалансованими ролічність і ризики розміщення.

До війни було багато угод за ціною, що нижча за 50 тис грн з га. В час війни їх кількість знизилася в 10 раз зрівняно з довоєнним рівнем.

У відносному вияві до війни 88% угод були нижчими за 50 тис грн/га, а наразі така частка є 69%.

Зменшилась також кількість угод за ціною більш, ніж 50 тис грн/га, хоча й меншою мірою. Приміром, кількість угод за місяць у обсязі 50-75 тис грн/га тепер майже у 2,5 рази менша за довоєнний рівень.

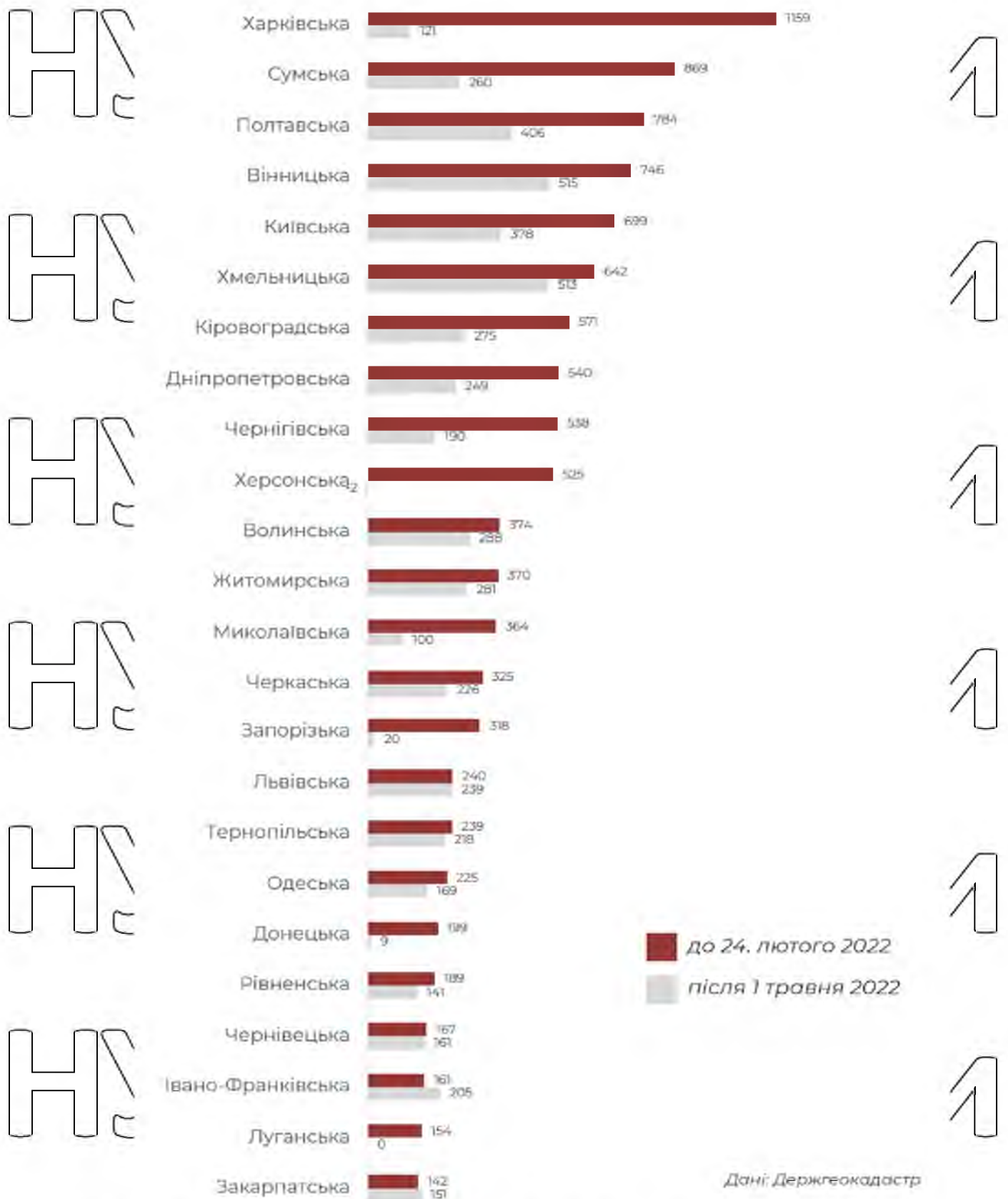

Рис. 1.10. Кількість угод на місяць: до та під час війни

З початку війни вагому роль почали відігравати не тільки якість ґрунту і логістика, а й дистанція від поточної і потенційної лінії фронту. Цим можна

пояснити порівняно менше падіння масштабу торгівлі за цінами більш, ніж 50 тис грн/га [50].

Пропозиція є ще однією причиною, що більш-менш помірного впливу воєнних дій на торгівлю по цінах більш, ніж 50 тис грн/га. Перед війною переважна кількість власників якісної землі не хотіли її продавати, тому що очікували зрост цін.

Дерегулювання ринку очікувалося у 2024 р. І це б, звісно, сприяло збільшенню попиту й цін. Проте, війна перебила ці плани і тому прискорила до продажу землі тих землевласників, що не планували цього зробити.

Львівська область є на другому місці по середній ціні землі, яка становить там 61,17 тис. грн [66].

Найвища ціна 1 га землі на Київщині – 161 352 гривень. Маємо лідерів: Івано-Франківщина – 125 818 грн/га; Запорізька – 54 318 грн; Вінницька – 49 560 грн; Житомирська – 46 667 грн; Чернігівська – 45 459 грн; Полтавська – 40 317 грн.

Врахуємо, що в 2021 р. найвища ціна 1-га була також на Київщині – 445 445 грн. На Львівщині вона становила більш, ніж 100 тис. грн [71].

Знизилась також капіталізація ринку. В кінці 2021 р. угоди з купівлі-продажу підписали на 936 млн грн. Вже у серпні 2022 р. незважаючи на позитивну динаміку відновлювання, угоди з купівлі-продажу щодо ринку землі складено на 74,2 млн грн.

Наразі базову вартість української землі прорахувати досить важко, хоч і є наявний ринок. Та невизначеність, що стосується геополітичної напруги в країні, впливає на поточну ціну.

Це і є наслідком, що робить вартість землі в Україні нижчою, аніж у близьких країн-сусідів з ЄС. Отже, середня ціна земельної ділянки зараз становить 146,9 євро, а в сусідів така ціна була приблизно в 2013 р. [88].

Вартість сільськогосподарської землі в сусідніх країнах ЄС, стабільно більшають протягом останніх десяти років. Так, Угорщина з 2013 р. до 2021 р.

має здорожчання землі на 65% і завжди коштувала втричі більше, ніж в Україні (рис. 1.11)

	Болгарія	Угорщина	Румунія	Польща	Литва
2013	3 175	2 709	1 653	6 275	2 009
2014	3 620	3 042	2 423	7 723	2 330
2015	3 891	3 356	2 039	9 220	3 089
2016	4 131	4 182	1 958	9 083	3 516
2017	4 622	4 368	2 085	9 699	3 571
2018	5 011	4 662	4 914	10 414	3 890
2019	5 382	4 862	5 339	10 991	3 959
2020	5 328	4 893	7 163	10 711	4 127
2021	6 096	5 187	7 601	10 937	4 667

Дані Eurostat

Рис. 1.11. Вартість сільськогосподарської землі в ЄС, євро за 1 га

Це демонструє те, що жорстке регулювання ринку земельних ресурсів опускає лінії та розміри торгівлі. Тому, анулювання обмежень сприяло б кращій ситуації хоч і за наявності невизначеності, що спричинена війною.

Проте, нашій країні наразі пощастило зберегти сільське господарство і втриматися світовим постачальником зерна. Обмежений ринок землі попри все відновив свою роботу, хоч і з меншими масштабами торгівлі.

За центральною Україною відмітилося значне зростання цін на землю. Це говорить про те, що все таки інвестори стратегічно планують попри невизначеність війни і в перспективі відзначають цінність вкладень саме в купівлю землі.

Таким чином, для перспективного розвитку ринку землі в Україні найперше необхідно усунути невизначеність, що пов'язана з військовими діями.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У ГОСПОДАРСТВІ

2.1. Організаційно-економічна характеристика аграрного підприємства

Сільськогосподарський виробничий кооператив «Перемога» почав своє існування в 2000 р. Це відбулося внаслідок об'єднання учасників кооперативу й реорганізації КСП «Перемога». Організаційно-правова форма господарювання СВК «Перемога» – виробничий кооператив.

Розташування СВК «Перемога» – 37821, Україна, Лубенський район
Полтавська область село Клепачі (рис. 2.1), вул. Перемоги, буд. 6)

Рис. 2.1. Місце знаходження на території Полтавської області

Вид економічної діяльності досліджуваного підприємства – вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур та насіння олійних (01.11).

Господарство розміщене за 2 км від м. Лубни [37] та 110 км від м. Полтава, що є обласним центром. Базовими ґрунтами СВК «Перемога» виступають чорноземи.

СВК «Перемога» знаходиться в районі, що лежить на території Полтавської рівнини, з огляду на це рельєф рівнинний. Тип клімату помірно-континентальний, бо характеризується розміщенням у помірному кліматичному поясі.

Загалом, кліматичні умови і фізико-географічні характеристики території, де розміщене вказане господарство, є доцільними для ведення сільськогосподарського виробництва.

Базовим засобом виробництва аграрної продукції в СВК «Перемога» виступає земля. Склад та структуру сільськогосподарських угідь вказаного підприємства наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1
Структура сільськогосподарських угідь СВК «Перемога»

Вид угідь	2019 р.		2021 р.		2021 р. у % до 2019 р.
	га	%	га	%	
С.-г. угіддя, всього, га	5505,31	100	5516,98	100	100,21
у т.ч.:					
рілля	5162,92	93,78	5164,19	93,61	100,03
сіножаті	151,74	2,76	157,53	2,86	103,82
пасовища	190,65	3,46	195,26	3,53	102,42

Дослідивши, структуру сільськогосподарських угідь в динаміці, відмітимо, що площа всіх земель досліджуваного підприємства за 2019 р. складала 5505,31 га, а в 2021 р. являла вже 5516,98 га, тобто наросла на 0,21%. Так, площа ріллі побільшала тільки на 0,03%, площа сіножатей – на 3,82%, а площа пасовищ – на 2,42% відповідно. Слід зауважити, що площа вказаного господарства є доволі розореною, позаяк рілля являє собою більшу частину його угідь. Для підприємства суттєвим було би здійснення протиперозійних заходів обробітку ґрунту й застосування новочасних ґрунтозахисних технологій.

Частиною ресурсного потенціалу господарства є трудові ресурси. Загалом, це кількість населення, залучається до праці або яка фізично й інтелектуально годна працювати [39]. Стан трудових ресурсів та оплата праці працівників СВК «Перемога» показні в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Грудеві ресурси та оплата праці працівників в господарстві

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2019 р., %
Середньорічна чисельність працівників, осіб	250	253	257	102,8
у тому числі:				
рослинництва	118	119	120	101,7
Середньорічна оплата праці 1 працівника, грн	98235,6	120164,4	156240,0	159,0
у тому числі:				
рослинництва	28550,2	55879,2	73375,2	у 2 р.

Проаналізувавши дані табл. 2.1. можемо зробити висновки, що середньорічна чисельність працівників за 2021 рік наросла на 7 осіб в порівнянні з 2019 р., тобто зросла на 2,8%. Щодо рослинництва, то середньорічна чисельність працівників зросла на 1,7%. Середньорічна оплата праці 1 працівника за досліджуваний період зросла на 59%, у тому числі рослинництва – у 2 рази.

Вагомим показником, значно впливає на прибутковість аграрних підприємств є рівень землезабезпеченості. Визначається відношенням площі угідь до наявних працівників (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Рівень землезабезпеченості працюючих у СВК «Перемога»

Показник	2019 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Площа с/г угідь, га	5505,31	5516,98	100,2
Середньорічні працівники, осіб	250	257	102,8
Землезабезпеченість, га на 1 працівника	22,0	21,5	97,7

Так, з даних таблиці 2.3 варто відмітити, що землезабезпеченість на 1 працівника зменшилась у 2021 р. та являла собою 21,5 га або 97,7% в порівнянні з 2019 р.

Зробимо аналіз вартості валової продукції СВК «Перемога» впродовж 2019-2021 рр. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка вартості валової продукції в господарстві

Види продукції	Вироблено продукції, ц			Вартість продукції, тис.грн			2021 р. до 2019 р., %
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	
Пшениця озима	48044	51739	58904	14976,3	16128,1	18361,6	122,6
Жито озиме	367	630	-	108,4	186,1	-	-
Ячмінь ярий	4057	9795	3802	1203,6	2905,9	1127,9	93,7
Кукурудза на зерно	80766	66903	62136	25681,2	21273,1	19757,4	76,9
Горох	1007	-	-	492,5	-	-	-
Соя	8988	7390	7825	7498,1	6165,0	6527,9	87,1
Соняшник	30172	33321	30381	24644,5	27216,6	24815,2	100,7
Кукурудза кормова	222894	190904	179431	6189,8	5301,4	4982,8	80,5
Сіно трав одnorічних	1340	3570	810	80,5	214,6	48,7	60,5
Сіно трав багаторічних	5342	5536	4681	259,9	269,3	227,7	87,6
Корм зелений, сінаж, силос	68803	55219	55474	745,1	598,0	600,8	80,6
Насіння трав багаторічних	1728	-	254	2461,2	-	361,8	14,7
Продукція рослинництва, всього	X	X	X	84341,1	80258,1	76811,8	91,1
Приріст, приплід ВРХ	3459	3188	3732	7961,1	7337,4	8589,5	107,9
Приріст, приплід свиней	772	886	731	1843,3	2115,5	1745,4	94,7
Приріст, приплід овець та кіз	57	37	23	104,9	68,1	42,3	40,3
Молоко ВРХ	81847	99232	93990	35738,5	43329,7	41040,7	114,8
Мед	20	19	27	113,4	107,7	153,1	135,0
Продукція тваринництва, всього	X	X	X	45761,2	52958,4	51571,0	112,7
Всього по господарству	X	X	X	130402,3	133216,5	128382,8	98,7

Отже, аналізуючи дані табл. 2.4 відмітимо, що валова вартість продукції господарства за 2021 р. зменшилась на 1,3% в порівнянні з 2019 роком. Цей факт визначається тим, що не було вироблено продукції певних агрокультур: горох та жито озиме. Окрім цього, зменшився розмір продукції кукурудзи на зерно (на 23,1%) і кукурудзи кормової (19,5%). Виробництво пшениці озимої підійнявся у

2021 році на 22,6% в порівнянні з 2019 роком, і отримали на 14,8% більше молока.

Визначальним для ведення діяльності підприємства являється основний капітал, бо він має вплив на фінансовий стан господарства і конкурентноздатність продукції. Він є рушійною силою розвитку підприємства і потребує стабільного оновлення на базі дії складного ринкового механізму [40]. Це частина постійного капіталу підприємства, до якої входить вартість засобів праці, який обертається впродовж кількох періодів виробництва і поволі переносить вартість на продукт, що виробився.

Динаміка забезпеченості основним капіталом досліджуваного підприємства, а також ефективність його використання відображено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5
Динаміка забезпеченості основним капіталом та ефективність використання

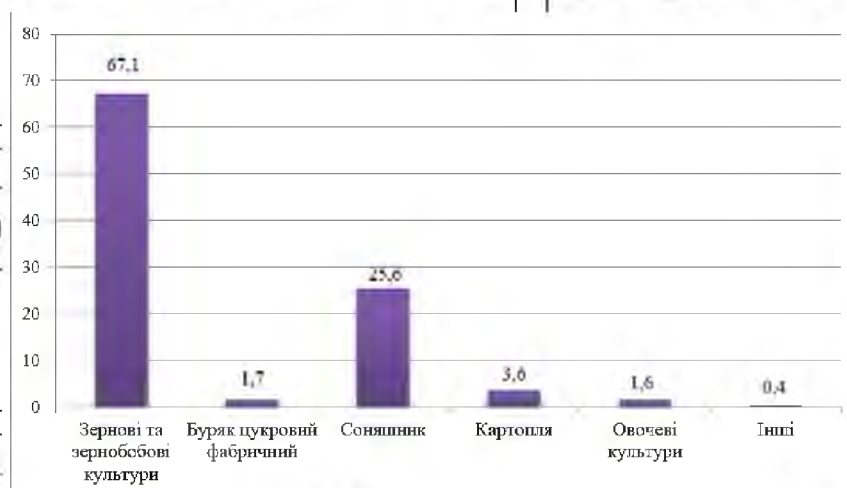
Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2019 р., %
Вартість валової продукції, тис.грн	130102,3	133216,5	128382,8	98,7
Вартість основного капіталу, тис.грн	107221,0	123193,0	143040,0	133,4
на 1 га с/г угідь	19,5	22,1	25,9	132,8
на 1 середньорічного працівника	428,9	486,9	556,6	129,8
Капіталовіддача, грн	1,2	1,1	0,9	75,0
Капіталомісткість продукції, грн	0,8	0,9	1,1	137,5
Норма прибутку, %	11,5	12,1	15,6	X

Так з даних табл. 2.5, відмітимо, що вартість валової продукції за 2021 р. знизилась на 1,3% в порівнянні з 2019 роком. Але вартість основного капіталу у 2021 р. порівняно з 2019 р. підійнялася на 33,4%. Щодо вартості основного капіталу на 1 га с-г угідь і на 1 працівника, то вона зросла на 32,8% та 29,8% відповідно. Капіталовіддача у 2021 р. має тенденцію до зниження, що є негативним фактом та пов'язано з неефективним використанням підприємством основного капіталу. Подібно до цього, показник капіталомісткості продукції за 2019 р. визначає ефективне використання основного капіталу, адже для того, щоби дістати на 1 грн валової продукції потрібно витратити 80 коп. У 2021 році цей показник більшає, а це вказує на те,

що на 1 грн валової продукції вбачаємо затратити 1 гривню 10 коп. Отже, капіталовіддача за вказаний період знизилась на 25,0%, а капіталомісткість відповідно підвищилась на 37,5%. Норма прибутку за 2019 р. була 11,5%, а у 2021 р. норма прибутку підійнялася до 15,6%. Так, не дивлячись на те, що у 2021 р. використання основного капіталу не дуже ефективно, норма прибутку не суттєво, але підійнялася.

При обрахунку результативності виробництва важливим фактором є спеціалізація. Загалом, це є переважаюче виробництво в них належного виду продукції, для якого є більш-менш сприятливі природно-економічні умови [41].

На території Полтавського регіону преважує галузь рослинництва, що складає – 71,6 %. Галузеву структуру рослинництва Полтавської області представимо на рис. 2.2.

* Джерело: побудовано за даними [42].

Рис.2.2. Галузева структура рослинництва Полтавської обл., 2021 р. (%)

Так, зернові та зернобобові культури наразі є переважаючими у структурі рослинництва Полтавської області (рис. 2.2). Друге місце посідає соняшник, що забирє 25,6%.

За структурою грошових надходжень визначають спеціалізацію підприємства. Розраховуєть її за основними галузями. А це саме ті галузі, питома вага яких у грошових надходженнях підприємства більше 20%.

У табл. 2.6 проаналізовано структуру грошових надходжень від реалізації товарної продукції у досліджуваному господарстві.

Таблиця 2.6
Структура грошових надходжень від реалізації товарної продукції

Види продукції	2019 р.		2021 р.		2021 р. до 2019 р., %
	тис.грн	%	тис.грн	%	
Зерно	56667	36,4	48835	23,0	86,2
Соняшник	19887	12,8	41450	19,5	у 2 р
Соя	5880	3,8	19392	9,1	у 3 р
Разом по рослинництву	82434	53,0	109677	51,6	133,1
Продукція скотарства	6784	4,3	9323	4,4	137,4
Продукція свинарства	2707	1,7	3412	1,5	126,0
Інша продукція тваринництва	175	0,1	160	0,09	91,4
Молоко ВРХ	63607	40,9	90244	42,4	141,9
Мед	-	-	15	0,01	-
Разом по тваринництву	73273	47,0	103154	48,4	140,8
Всього по рослинництву і тваринництву	155707	100	212831	100	136,7

Таким чином, найбільше грошових надходжень підприємство дістає від зерна та молока. За аналізований період виручка від реалізації продукції по господарству підійнялася на 36,7%. Так, СВК «Перемога» є підприємством з молочно-зерновим напрямом, тому що спеціалізується на вирощуванні зернових культур та виробництві молока від яких є найбільші грошові надходження в господарстві.

Визначальною ціллю роботи підприємства є отримання прибутку. Кожне підприємство прямує до отримання кінцевого результату [43]. Вагомим також для підприємства являється забезпечення високого ступеня рентабельності. Підприємство рентабельне, тоді, коли суми виручки вистають не лише для покриття витрат на виробництво, а й для утворення прибутку [44]. Таблиця 2.7 демонструє результати діяльності СВК «Перемога».

Таблиця 2.7

Результати господарської діяльності підприємства

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2019 р., %
Вартість валової продукції, тис. грн:	130102,3	133216,5	128382,8	98,7
на 1 га с/г угідь	23,6	23,9	23,3	98,7
на 1 середньорічного працівника	520,4	526,6	499,5	96,0
на 1 грн виробничих витрат	0,8	0,7	0,5	62,5
Валовий прибуток, тис. грн:	34153,0	46048,0	58454,0	171,2
на 1 га с/г угідь	6,2	8,3	10,6	171,0
на 1 середньорічного працівника	136,6	182,0	227,5	166,5
Рівень рентабельності, %	28,1	32,2	37,9	x

Аналізуючи дані табл. 2.7, відмітимо, що за 2021 р. порівняно з 2019 р. сталося скорочення обсягу вартості валової продукції в об'єкті на 1 га угідь на 1,3%, і на 1 працівника на 4,0%, також на 1 грн. виробничих витрат на 37,5%.

Варто звернути увагу, що валовий прибуток на 1 га угідь підійнявся на 71% та на 1 працівника на 66,5%. Рівень рентабельності підійнявся з 28,1% до 37,9%. На його підвищення мали вплив грошові надходження від реалізації продукції рослинництва та тваринництва, тому що в зв'язку з цим господарство дістало більший прибуток за 2021 р. порівнюючи з 2019 р.

Загалом, можна відмітити, що економічний стан СВК «Перемога» у 2021 р. значно поліпшився.

2.2. Рівень використання земельних ресурсів в аграрному підприємстві

Досить відомим є те, що основою діяльності підприємств є земля. Від її якісного стану залежить урожай агрокультур. Крім цього, структура посівних площ також чинить великий вплив на урожайність. Структура виражається у відсотках та визначає такий стан площ, що зайняті окремими культурами в загальній площині [45]. Стан кормової бази, розвиток тваринництва, загальна продуктивність землі також залежать від посівних площ. Важливо врахувати природно-кліматичні, економічні умови господарювання, щоб правильно визначити структуру посівних площ.

Безсумнівно, доцільною структурою посівних площ рахується така, що забезпечує високопродуктивне використання гектара землі, допускає отримання максимальної кількості продукції з 1 га землі за мінімальних затрат праці і засобів виробництва.

Динаміку структури посівних площ підприємств Полтавщини представлено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8
Посівні площі агрокультур та їх структура

Групи культур	2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%
Вся посівна площа	1447,2	100	1497,0	100,0	1509,1	100,0
Зернові та зернобобові культури	1019,0	70,4	1007,7	67,3	1016,8	67,4
Технічні культури	349,5	24,2	410,6	27,4	413,8	27,4
Картопля та овочеві культури	78,7	5,4	78,7	5,3	78,5	5,2

* Джерело: сформовано автором за даними [42].

Згідно з аналізом (табл. 2.8), варто відзначити, що у структурі посівних площ Полтавщини протягом 2019-2021 рр. максимальну частку забирають зернові та зернобобові культури. Їх площа у 2019 році була 1019,0 га, у 2020 р. – 1007,7 га, проте у 2021 р. збільшилася і була 1016,8 га. Технічні культури 24,2% (2019 р.) від усієї посівної площі агрокультур, у 2020-2021 рр. їх площа складала 27,4%. Найменшу питому вагу посівних площ на Полтавщині становлять картопля й овочеві культури. Протягом досліджуваного періоду посівні площі вбачали тенденцію до зменшення. Але загалом, площа посівів агрокультур Полтавщини збільшується.

Динаміка, що характеризує зміни структури посівних площ СВК «Перемога» продемонстрована у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Динаміка структури посівних площ агрокультур

Назва сільськогосподарських культур	2019 р.		2020 р.		2021 р.		2021 р. до 2019 р., %
	площа, га	питома вага, %	площа, га	питома вага, %	площа, га	питома вага, %	
Посівна площа – загалом	5162,92	100,0	5238,20	100,0	5164,19	100,0	100,03
Культури зернові та зернобобові загалом	1856,00	35,9	1734,00	33,1	1875,00	36,3	101,02
у т.ч. пшениця озима	858,00	16,6	696,00	13,3	963,00	18,6	112,24
жито озиме	10,00	0,2	10,00	0,2	-	-	-
ячмінь ярий	97,00	1,9	175,00	3,3	86,00	1,7	88,67
кукурудза на зерно	826,00	16,0	853,00	16,3	826,00	16,0	100,00
горох	65,00	1,2	-	-	-	-	-
Технічні культури загалом	1061,00	20,6	1268,00	24,2	1223,00	23,7	115,27
у т.ч. соя	356,00	6,9	342,00	6,5	295,00	5,7	82,87
соняшник	705,00	13,7	926,00	17,7	928,00	18,0	131,63
Кормові культури – загалом	2245,92	43,5	2236,20	42,7	2066,19	40,0	92,00
у т.ч. кукурудза кормова	866,00	16,8	826,00	15,8	750,00	14,5	86,61
трави однорічні	355,00	6,9	852,20	12,5	520,00	10,1	146,48
трави багаторічні	1024,92	19,8	758,00	14,4	796,19	15,4	77,68

Так, у структурі посівних площ досліджуваного підприємства (табл. 2.9) вагоме місце належить культурам кормовим, поряд ідуть зернові та зернобобові.

Загальна посівна площа агрокультур у 2021 році побільшала лише на 0,03% зіставляючи з 2019 роком, себто майже втрималась незмінною.

Слід зауважити, що все ж у площах певних культур зміни відбувалися впродовж вказаного періоду. Так, у 2021 р. збільшилися посівні площі пшениці озимої – на 12,24%, соняшника – на 31,63%, трав однорічних – на 46,48%.

Насупроти зменшення відзначалося у площах ячменю ярого – на 1,33%, сої – на 17,13%, кукурудзи кормової – на 13,39% та трав багаторічних – на 22,32%. За 2021 р. підприємство не засіяло площі під озиме жито, а в 2020-2021 рр. – під горох.

Важливими результативними показниками є урожай і урожайність. Під поняттям «урожай» вказують загальний розмір виробництва продукції, а продуктивність культури в визначених умовах її обробітку визначає урожайність [46]. На неї мають вплив багато чинників: родючість ґрунту, природно-погодні

умови, сорти, технології вирощування та інше. Урожайність агрокультур СВК «Перемога» представлено у табл. 2.10.

Динаміка урожайності агрокультур у господарстві

Вид культур	Зібрана площа, га			Урожайність продукції, ц/га			2021 р. до 2019 р., %
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	
Культури зернові та зернобобові – загалом	1856,00	1734,00	1875,00	72,3	74,4	66,6	92,1
у т.ч. пшениця озима	858,00	696,00	963,00	56,0	74,3	61,2	109,3
жито озиме	10,00	10,00	-	36,7	63,0	-	-
ячмінь ярий	97,00	175,00	86,00	41,8	56,0	44,2	105,7
кукурудза на зерно	826,00	853,00	826,00	97,8	78,4	75,2	76,9
горох	65,00	-	-	15,5	-	-	-
Технічні культури – загалом	1061,00	1268,00	1223,00	36,9	32,1	31,2	84,6
у т.ч. соя	356,00	342,00	295,00	25,2	21,6	26,5	105,2
соняшник	705,00	926,00	928,00	42,8	36,0	32,7	76,4
Кормові культури – загалом	2245,92	2236,20	2066,19	133,7	114,1	116,5	87,1
у т.ч. кукурудза кормова	866,00	826,00	750,00	257,4	231,1	239,2	92,9
трави однорічні (на сіно)	72,00	238,20	332,00	18,6	15,0	2,4	12,9
трави однорічні (на корм зелений, сінаж, силос, трав'яне борошно)	283,00	414,00	188,00	35,3	49,9	48,4	137,1
трави багаторічні (на сіно)	231,00	277,00	198,00	23,1	20,0	23,6	102,2
трави багаторічні (на корм зелений, сінаж, силос, трав'яне борошно)	548,92	481,00	486,19	107,1	71,9	95,4	89,1
насіння трав багаторічних	245,00	-	112,00	7,1	-	2,3	32,4
Всього	5162,92	5238,20	5164,19	X	X	X	X

Отже, урожайність зернових та зернобобових у 2021 році становить 66 ц/га, що на 7,9% менше ніж у 2019 році (табл. 2.10). Серед цих культур урожайність у 2021 році зросла лише у ячменю ярого на 5,7% порівнюючи з 2019 р. та у пшениці озимій на 9,3%. Серед технічних культур урожайність піднялася в сої на 5,2%, але у соняшника вона зменшилась на 23,6%. Причини, які вплинули на низької урожайність більшості агрокультур були несприятливі погодні умови та внесення малої кількості добрив.

Одним з основних показників, що визначають діяльність аграрних підприємств є обсяг виробництва продукції. Він безпосередньо впливає на рівень собівартості, обсяг реалізації, прибуток та рівень рентабельності. Також цей показник залежить від структури посівних площ. Зі збільшенням питомої ваги високоврожайних культур у загальній площі тим, вище за рівних умов, валовий вихід продукції і насупроти [47].

Динаміку валового збору агрокультур досліджуваного кооперативу наведено у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Динаміка валового збору агрокультур

Вид культур	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2019 р., %
Пшениця озима	48044	51739	58904	122,6
Жито озиме	367	630	-	-
Ячмінь ярий	4057	9795	3802	93,7
Кукурудза на зерно	80766	66903	62136	76,9
Горох	1007	-	-	-
Соя	8988	7390	7825	87,1
Соняшник	30172	33321	30381	100,7
Кукурудза кормова	222894	190904	179431	80,5
Трави однорічні (на сіно)	1340	3570	810	60,4
Трави однорічні (на корм зелений, сінаж, силос, трав'яне борошно)	10000	20656	9107	91,1
Трави багаторічні (на сіно)	5342	5536	4681	87,6
Трави багаторічні (на корм зелений, сінаж, силос, трав'яне борошно)	58803	34563	46367	78,9
Насіння трав багаторічних	1728	-	254	14,7

Так, валовий збір на протязі досліджуваного періоду підійнявся у пшениці озимої на 22,6% та у соняшника на 0,7% (табл. 2.11). Відзначаючи всі інші культури, варто зауважити, що валовий збір зменшився. Вважаємо, що базовою причиною скорочення даного показника є зниження урожайності агрокультур та зміна структури їх посівних площ.

Оцінюючи ступінь використання земельних ресурсів варто обрахувати рівень розораності земель, ступінь освоєння земель, процент посівної площі від площі землі в обробітку і частку інтенсивних культур у загальній посівній площі.

Рівень розораності – це відношення площі ріллі до загальної площі території у відсотках. Ступінь освоєння земель – це співвідношення площі агроугідь до загальної площі території господарства у відсотках.

Рівень використання земельних ресурсів проаналізовано в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Рівень використання земельних ресурсів у СВК «Перемога»				
Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення
Рівень розораності земель, %	92,2	92,3	91,9	-0,3
Рівень освоєння земель, %	98,3	98,4	98,2	-0,1
Частка посівної площі від площі землі в обробітку, %	100,0	100,0	100,0	0

Так, можемо зробити висновок, що площа господарства є досить розореною, бо рівень розораності земель у 2021 році є 91,9%. У 2021 році проглядається зменшення розораності земель порівнюючи з 2019 роком, проте, лише на 0,3%. Ступінь освоєння земель є значним і у 2021 році є 98,2%. Також доцільно відмітити, що землі, що знаходяться в обробітку СВК «Перемога», зайняті під посівами агрокультур.

Все це вказує на інтенсивне використання землі і закономірність проведення належних заходів по захисту земель [48].

Тому, важливо обрахувати частку інтенсивних культур відповідно до загальної посівної площі підприємства. До таких інтенсивних культур припадають: цукрові буряки, льон, картопля, овочі, соняшник, зернова кукурудза, коноплі. Вони виснажують землю, і коли господарство не додержується сівозмін, земля губить свої корисні природні властивості. Також такі культури мають негативний вплив на продуктивність земельних ресурсів. Сільськогосподарський виробничий кооператив «Перемога» вирощує інтенсивні культури такі, як соняшник і кукурудза на зерно. Їх частка у загальній посівній площі проілюстрована на рис. 2.3.

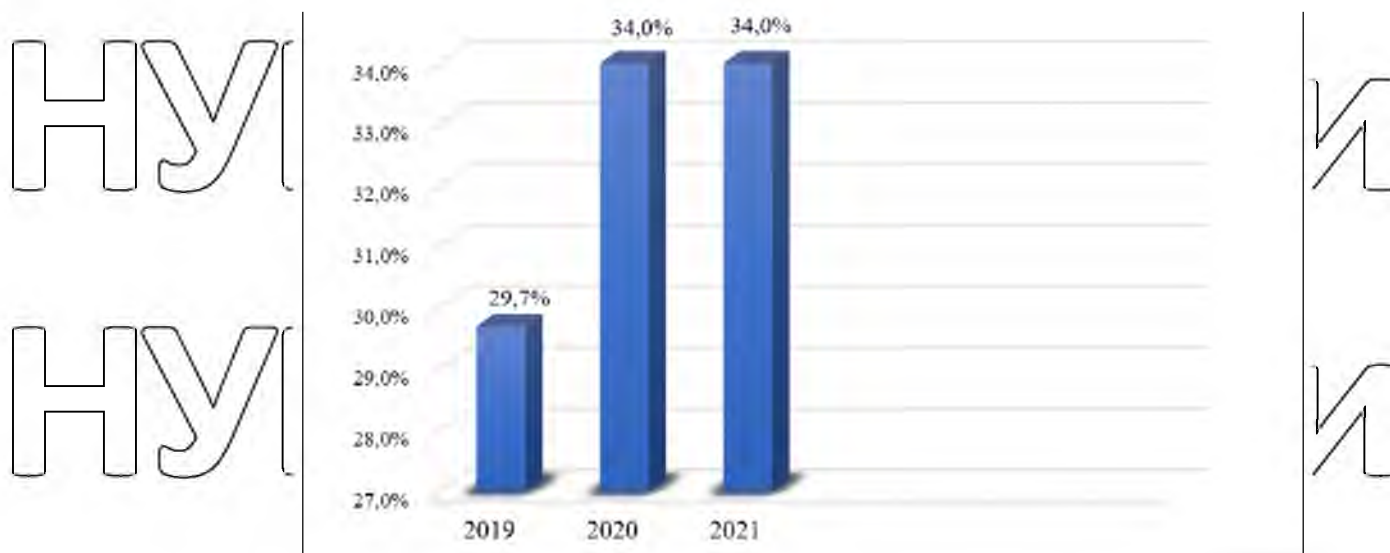

Рис. 2.3. Частка інтенсивних культур у загальній посівній площі

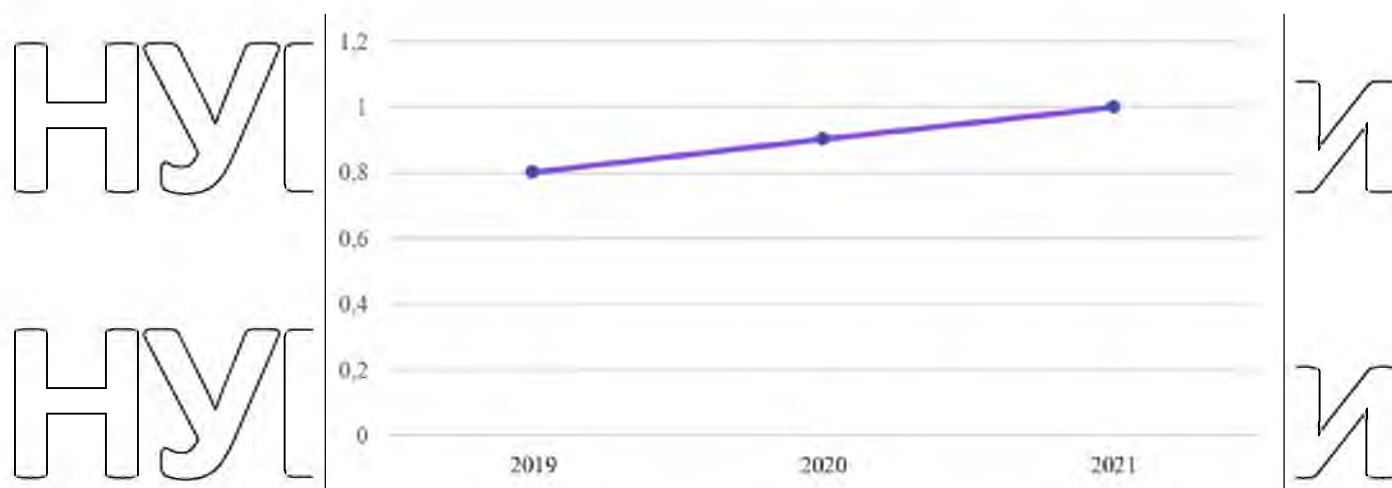
Отже, відмітимо, що частка інтенсивних культур щодо загальної посівної площі у 2019 році була 29,7%, а у 2020 р. піднялася до 34,0% і зоставалась стабільною у 2021 р.

Використання продуктивних сортів, розумних агрохімічних заходів, внесення ефективних добрив сприяє підвищенню урожайності агрокультур та якості продукції.

Тобто, бачимо, що важливим є внесення відповідних видів добрив. Є такі головні види добрив: мінеральні (азотні, фосфорні, калійні) складні і змішані; органічні (гній, гноївка, пташиний послід, торф, зелене добриво, компости); бактеріальні [49]. Агрокультури неоднаково реагують на органічні, мінеральні добрива і їх суміші.

Важливішими є органічні добрива. Це, власне, відходи рослинного та тваринного походження, що призначаються збагатити ґрунт поживними речовинами, покращити його фізичні властивості, структуру, повітряний та водний режим.

Рівень внесення органічних добрив під урожай агрокультур Полтавщини за період 2019-2021 рр. проілюстровано на рис. 2.4.

*Джерело: побудовано за даними [42].

Рис.2.4. Внесення органічних добрив під урожай агрокультур у Полтавській області, т/га

Сільськогосподарський виробничий кооператив «Перемога» вносить мінеральні добрива (азотні і комплексні), щоб збільшити врожайність агрокультур.

Рівень внесення мінеральних добрив під урожай агрокультур у досліджуваному підприємстві впродовж 2019-2021 рр. проілюстровано на рис. 2.5

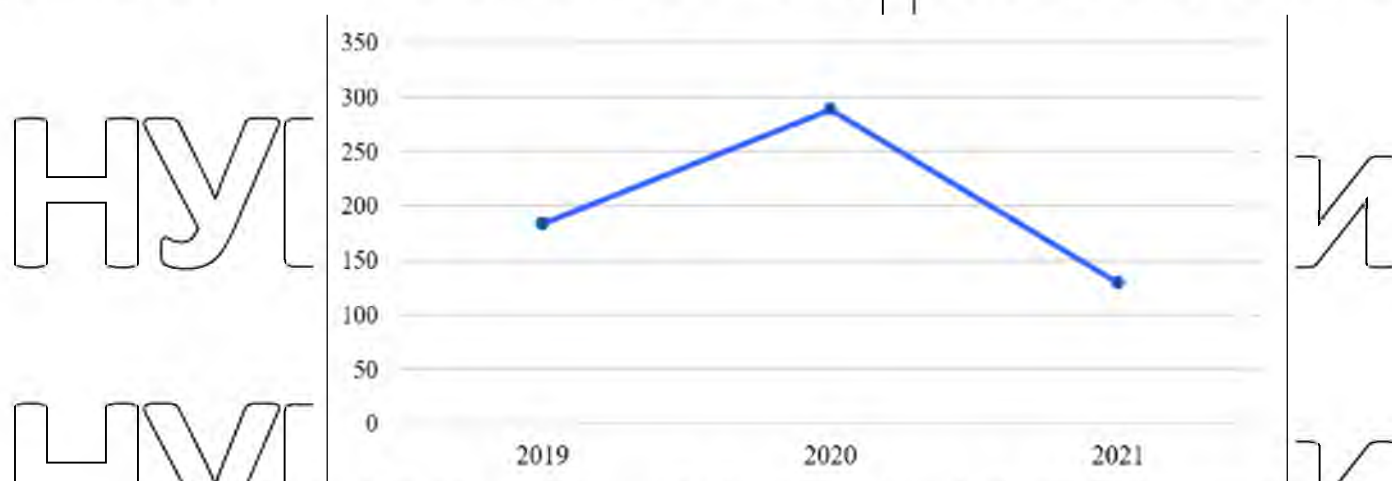

Рис.2.5. Внесення мінеральних добрив під урожай агрокультур, кг/га

Так, відмітимо, що рівень внесення мінеральних добрив у 2021 році порівнюючи з 2019 р. зменшився. Максимальний рівень внесення мінеральних добрив виявляється у 2020 році.

Таким чином, проаналізувавши рівень використання земельних ресурсів у досліджуваному господарстві сільськогосподарському виробничому

кооперативі відзначимо, що вказане підприємство не надто доцільно використовує землі, тому що згадуючи підвищення прибутків впродовж 2019-2021 рр., доцільно відмітити зменшення врожайності агрокультур та високий ступінь розораності, освоєння земель, а також і те, що всі землі, що знаходяться в його обробітку, зайняті під посівами агрокультур.

2.3. Економічна ефективність використання земельних ресурсів

Поняття ефективного використання земель в агровиробництві пов'язане передусім з економічним ефектом та економічними показниками [50].

Визначення показників ефективності, як ми згадували раніше, є надзвичайно важливим для аналізу використання землі аграрними підприємствами.

Базовим показником економічної ефективності використання земельних ресурсів є такий, що вимірюється вартістю виробленої продукції на 1 га. Безумовно, цей показник розкриває не тільки використання земельних ресурсів, а ще й загальом виробничий потенціал аграрного підприємства.

Всебічний аналіз економічної ефективності культивування окремих культур дає перспективу покращити структуру посівних площ.

Визначимо систему взаємопов'язаних показників, що дадуть змогу оцінити ефективність використання земель у кооперативі «Перемога» і проілюструють рівень ефективності (табл. 2.13).

Зробивши аналіз даних табл. 2.13 варто відмітити, що у 2021 р. виробництво на 100 га агрогідь молока побільшало на 14,6%; виробництво на 100 га агрогідь м'яса всіх видів (у живій масі) теж має тенденцію до підвищення на 6,6%. Але, на протязі досліджуваного періоду виробництво зерна на 100 га ріллі зменшилось на 7,0%, і вироблено свинини (у живій масі) на 100 га ріллі на 5,3% менше.

Таблиця 2.13

Економічна ефективність використання земельних ресурсів

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Сільськогосподарські угіддя, га:	5505,31	5580,59	5516,98	100,2
в т.ч. ріллі	5162,92	5238,20	5164,19	100,0
Вироблено за рік, ц:				
зерна	134241,0	129067,0	124842,0	93,0
насіння соняшнику	30172,0	33321,0	30381,0	100,7
молока	81847,0	99232,0	93990,0	114,8
м'яса всіх видів (у живій масі)	3516,0	3225,0	3755,0	106,8
в т.ч. свинини	772,0	886,0	731,0	94,7
Вартість валової продукції, тис.грн	130102,3	133216,5	128382,8	98,7
Дохід (виручка) від реалізації, тис.грн	155707,0	189069,0	212831,0	136,7
Прибуток, тис.грн.	34153,0	46048,0	58454,0	171,2
Вироблено на 100 га с/г угідь, ц:				
молока	1486,7	1778,2	1703,6	114,6
м'яса всіх видів (у живій масі)	63,9	57,8	68,1	106,6
Вироблено на 100 га ріллі, ц:				
зерна	2600,1	2464,0	2417,5	93,0
свинини (у живій масі)	15,0	16,9	14,2	94,7
Одержано на 1 га с/г угідь, грн:				
вартості валової продукції	23632,1	23871,4	23270,5	98,5
дохід (виручка) від реалізації	28283,1	33879,8	38577,4	136,4
прибутку	6203,6	8251,5	10595,3	170,8

Вартість валової продукції на 1 га с/г угідь у 2021 р. знизилась на 1,5% порівнюючи з 2019 р. Всупереч зниженню цього показника, ефективність використання земельних ресурсів у досліджуваному підприємстві піднялася протягом 2019-2021рр. Це відзначаємо проаналізувавши дохід від реалізації продукції та прибуток. Так, у 2021 р. одержали доходу від реалізації продукції на 1 га с/г угідь на 36,4% більше відносно 2019 р. і зріс прибуток на 70,8%. Тому, вважаємо, що підприємство користується своїми земельними ресурсами ефективно.

Ми вже відмічали вище, що урожайність агрокультур є базовим фактором, що має суттєвий вплив на розмір виробництва продукції рослинництва. Табл. 2.14 дасть змогу проаналізувати кількісний вплив головних факторів на зміну валового збору зерна по досліджуваному підприємству.

Таблиця 2.14

Аналіз впливу факторів на валовий збір зерна			
Показник	2019 р.	2021 р.	Відхилення (+,-)
Площа посіву, га	1856,00	1875,00	19,0
Урожайність з 1 га, ц	72,3	66,6	-5,7
Валовий збір зерна, ц	134241,0	124842,0	-9399
Валовий збір зерна при площі 2021 р. і урожайності 2019 р., ц		135562,5	
Зміни валового збору зерна за рахунок, ц:			
- площі посіву		1321,5	
- урожайності		-10720,5	

Проаналізувавши дані табл. 2.14 відмітимо, що валовий збір у 2021 р. знизився на 9399 ц порівнюючи з 2019 р. Передусім, таке явище присутнє за рахунок зниження врожайності. Вона знизилась на 5,7 ц/га, а валовий збір за рахунок впливу цього показника знизився на 10720,5 ц. Принаймні за рахунок зросту площі посівів на 19,0 га, валовий збір зерна підійнявся на 1321,5 ц.

Економічну ефективність аграрного виробництва у підприємстві варто оцінити враховуючи систему економічних показників.

До них входять: собівартість, рівень рентабельності, дохід від реалізації продукції, валовий прибуток, чистий прибуток, норма прибутку тощо [51].

Піднесення аграрного виробництва вбачає великий вплив на розмір даних показників, позаяк саме їх вага демонструє його вірогідність і об'єктивність.

Нам необхідно проаналізувати певні показники, щоб визначити економічну ефективність в сільськогосподарському виробничому кооперативі «Перемога» (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва
досліджуваного підприємства

Показник	Рік			2021 р. у % до 2019 р.
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	
Площа с/г угідь, га	5505,31	5580,59	5516,98	100,2
Чисельність працівників, осіб	250	253	257	102,8
Вартість основного капіталу, тис.грн	107221,0	123193,0	143040,0	133,4
Витрати на основне виробництво, тис.грн	163464,4	189400,1	260487,4	159,4
Вартість валової продукції, тис.грн	130102,3	133216,5	128382,8	98,7
Виручка від реалізації продукції, тис.грн	155707,0	189069,0	212831,0	136,7
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн	121554,0	143021,0	154377,0	127,0
Валовий прибуток від реалізації продукції, тис.грн	34153,0	46048,0	58454,0	171,2
Чистий прибуток, тис.грн	28265,0	33112,0	49569,0	175,4
Вартість валової продукції, грн.: на 1 га с/г угідь	23632,1	23871,4	23270,5	98,5
на 1 середньорічного працівника	520409,2	526547,4	499544,0	96,0
на 1 грн основного капіталу	1,2	1,1	0,9	75,0
на 1 грн виробничих витрат	0,8	0,7	0,5	62,5
Виручка від реалізації продукції, грн:				
на 1 га с/г угідь	28283,1	33879,8	38577,4	136,4
на 1 середньорічного працівника	622828,0	747308,3	828136,2	133,0
Валовий прибуток, грн:				
на 1 га с/г угідь	6203,6	8251,5	10595,3	170,8
на 1 середньорічного працівника	136612,0	182008,0	227447,5	166,5
Чистий прибуток, грн:				
на 1 га с/г угідь	5134,1	5933,4	8984,8	175,0
на 1 середньорічного працівника	113060,0	130877,5	192875,5	170,6
Норма прибутку, %	11,5	12,1	13,6	X
Рівень рентабельності підприємства, %	28,1	32,2	37,9	X

Норму прибутку використовують, щоб чітко визначити рівень ефективності господарської діяльності підприємства. Прослідкуємо значення вказаного показника у динаміці (рис. 2.6).

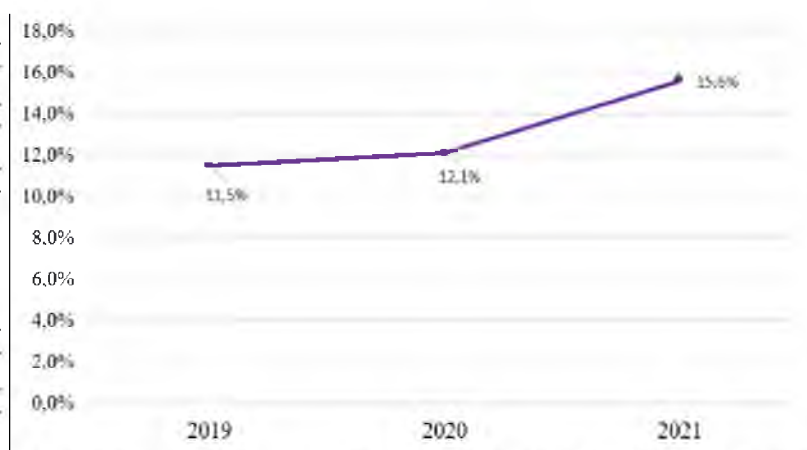

Рис. 2.6. Норма прибутку СВК «Перемога», %

Так, відмітимо, що норма прибутку у досліджуваному підприємстві у 2021 році підвищилася порівняно з 2019 роком (рис. 2.6).

Таким же вагомим показником, що показує демонструє ступінь ведення підприємством ефективної роботи виступає рентабельність. Рівень рентабельності СВК «Перемога» впродовж досліджуваного періоду відтворено на рисунку 2.7.

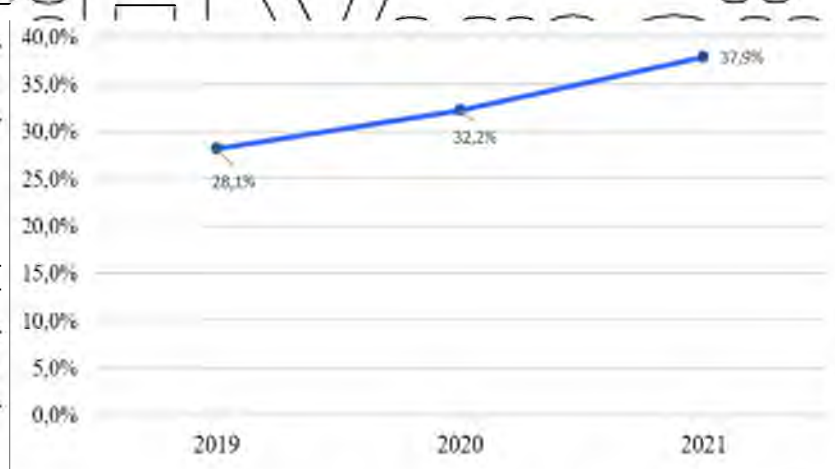

Рис.2.7. Рівень рентабельності СВК «Перемога»

Таким чином, слід зазначити, що у СВК «Перемога» впродовж 2019-2021рр. виявляється зростання рівня рентабельності з 28,1% до 37,9%. Зростання вказаного показника вказує на підвищення ефективності виробництва. Для того, щоб цей показник більшав і далі, варто звернути увагу на рівень якості продукції; також слід знизити собівартість і збитки матеріальних й трудових ресурсів.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Органічне землекористування, як ефективний засіб підвищення ефективності використання земельних ресурсів

Базисом для вирощування, переробки, логістики, підвищення якості продукції, яка має забезпечити відтворення довкілля є органічне використання земель.

Органічне виробництво в Україні розвивається вже понад десять років і аргументувало не лише привабливість для інвестицій, а також і екологічне та соціальне значення і наразі, і в перспективі.

Нині Україна посідає двадцяте місце і світі і одинадцяте в ЄС коли ми говоримо про площу органічної землі. Це є біля 467 тис. га.

В 2019 р. збуло зареєстровано 600 сертифікованих органічних операторів (470 аграрні виробники) [19].

Беручи до уваги проєкт Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. маємо на меті додати площу органічних аграрних земель до 3 млн га (тобто з 1,1% до 7% від площі) і, власне, починаючи з 2020 року, мали б покрити щорічний приріст обсягів виробництва й реалізації органічної продукції мінімум на 5% [25]. Європейський Союз вбачає до 2030 року наростити площі під органічним землеробством до 25% (зараз 8%). При цьому 10% аграрних земель повинні переробитись в «живі території» з великою біологічною розмаїтістю [26].

Проте, наразі для успішного розвитку органічного сектору в нашій країні важливою є активна державна політика.

Одна з визначальних цілей органічного землеробства це є максимізація природних властивостей та мінімізація хімічного втручання до процесу виробництва їжі. Основна мета органічного землеробства – виробництво екологічно чистої продукції.

Система сертифікації та контролю є надзвичайно необхідною для впровадження і розвитку органічного землеробства як галузі АПК.

Така система має три етапи:

1 етап – сертифікація продукту – з її допомогою орган із сертифікації підтверджує в документах, що органічна продукція відповідає вимогам до органічної продукції, що є встановлені в нормативних документах.

2 етап – сертифікація процесу – це власне саме інспектування та сертифікація, під час яких орган сертифікації органічного виробництва підтверджує відповідність чи невідповідність самого процесу виробництва такої продукції Правилам органічного виробництва і вручає сертифікаційне рішення чи сертифікат. В разі отримання сертифікату відбувається маркування такої продукції, як органічна.

3 етап – сертифікація земельної ділянки, де виробляється продукція. Тобто, на даному етапі орган із сертифікації підтверджує, що ґрунти цієї земельної ділянки припадають до екологічно чистих, і на них допустиме вирощування органічної продукції [8, с. 297].

Кожен етап повинен мати свої критерії системи контролю за їх виконанням. Ознакою органічного землеробства є те, що система контролю, що використовується на Заході, не функція держави. Вона створена і підтримується неурядовими організаціями. Визначальними з них є: IFOAM, Диметра, IFOAM та міжнародна федерація органічного сільського господарства, що є засновником руху з поширення органічного землеробства.

Для органічного землекористування важливе значення має принцип забезпечення екологічної безпеки, що лежить в основі використання землі аграрного призначення.

Важливою стратегічною метою державної політики є сприяння розвитку органічного використання землі, суттєве розширення площі угідь, які використовуються або будуть використані для вирощення органічної продукції, формування виваженого, цілеспрямованого та ефективного законодавства, яке б дозволяло врегулювання земельних відносин у галузі органічного виробництва, і також відповідало Європейському зеленому курсу, та виступало визначеним фактором забезпечення передовольчої й екологічної безпеки держави. Втім

результати дослідження демонструють, що більшість цілей та переваг ЄЗК ніяким чином не відображені в українських політичних документах.

Особливості роботи по впровадженню органічного землекористування визначають особливі риси правового режиму тих земель, які для цього використовуються.

Найперше, що слід зробити, то це визнати такі землі об'єктом специфічної правової охорони, це допомагатиме забезпеченню їх збереження для майбутнього вжитку. Такі землі варто надати особливий статус і вважати цінними землями.

Далі, під постійним моніторингом і контролем має бути якісний стан таких земель, робота з використання таких земель для виробництва аграрної органічної продукції зобов'язана економічно підтримуватися та стимулюватися на державному рівні. Вживання земель для ведення органічного землеробства варто робити обов'язково екологічно збалансованим, бо такі землі здійснюють вагомі екологічні функції.

Так, ефективне використання земельних ресурсів вимагає шукання найліпшого варіанта землекористування. В Україні аграрні угіддя займають більш, ніж 70% загального земельного фонду. Розораність земель є 54%, що вельми переважає середній показник країн Західної Європи (33%).

Так, за даними на 31 грудня 2021 р. площа аграрних угідь, що є заняті під органічним виробництвом і ті, що мають перехідний період, набула 422 299 га, в тому числі площа аграрних угідь з органічним статусом – 370 110 га, площа аграрних угідь перехідного періоду – 52 189 га. Загальна кількість операторів була 528, що включало 418 сільськогосподарських виробників.

Рис. 3.2. Органічна карта України станом на 31.12.2021 р.

Щоб нарешті виробляти органічні та екологічно чисті продукти харчування, аграрним підприємствам потрібний поетапний перехід від традиційних технологій культивування агрокультур до органічного землеробства.

На першому етапі формується земельний банк для органічного землеробства, що передбачає аналіз ґрунту. Аналіз існуючих джерел забруднення ріллі важкими металами і шкідливими речовинами від сміттєзвалищ, автомобільних шляхів та інше.

Другий етап передбачає поступове впровадження заходів з меліорації й агрохімії, що покращують і покращують стан ґрунтів щодо попереднього користування ними. В добувається зменшення врожайності культур і аграрне підприємство отримує збитки та має потребу в додаткових капіталовкладеннях.

Щоб підвищити якісний стан 1 га сільськогосподарських угідь необхідно здійснити певні роботи і на це потрібно до 79 тис. грн/га [12].

Такий період займатиме 2-3 роки, залежно від того, які саме культури будуть вирощувати, вказано в ЗУ «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції».

Третій етап включає маркування і сертифікацію продукції. Таке маркування товару як органічного здійснюється через три роки після того, як відбувся перехід від традиційного землеробства до органічного [6].

Сертифікація визначає, що земельна ділянка органічного згорядкування визнається для можливості маркування одержаного врожаю як органічної продукції. Приблизна вартість щорічної сертифікації земель, що є придатні для вирощування органічної продукції і мають посівну площу до 1000 га, є 1,5-2 тис. євро [12].

Четвертий етап передбачає пошук вигідних місць збуту органічної продукції і на вітчизняному, і на міжнародному ринку, бо це впливатиме на економічну ефективність виробництва культур, що вирощуються та фінансово-економічні показники роботи підприємства (рис. 3.3).

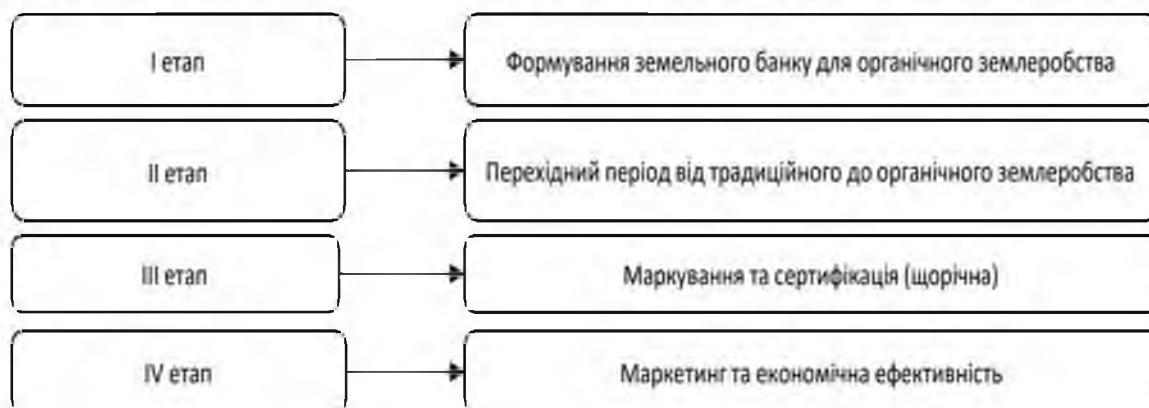

Рис. 3.3 Модель переходу від традиційного до органічного землеробства

Органічне сільськогосподарське виробництво має суттєвий вплив на збалансованість між екологічною стабільністю землекористування і економічною ефективністю створення агропродукції.

Якщо відмітити переваги органічного агровиробництва, то до них маємо віднести не лише екологічний добробут довкілля, а й стимулювання розвитку

біологічного різноманіття та збереження здоров'я людей, а також підвищення якості продуктів харчування тощо.

Затим, до перспектив розвитку органічного землеробства належать: популяризування сільського життя і звичайне, сталий розвиток сільських територій; ефективність органічного землеробства й продуктивність агрокультур і тварин за зменшення виробничих витрат; формування у мисленні населення здорового способу життя і як наслідок інтерес щодо вживання екологічно чистої і якісної органічної продукції; перспектива експорту органічної продукції до країн ЄС; полегшення процедури сертифікації і маркування продукції; урядове сприяння товаровиробникам органічної продукції і розроблення для них пільгової системи.

Так, вважаємо, що пріоритетним орієнтиром нового аграрного виробництва має стати органічне землеробство. Воно врівноважує соціально-економічні вимоги суспільства й бізнесу і природно-ресурсний потенціал землекористування, забезпечуючи населення якісними і екологічними чистими продуктами харчування у екологічно безпечному довкіллі.

Недостатність органічної продукції світовим та європейським ринкам розкриває широкі шанси для українських органічних товаровиробників.

Інноваційні технології культивування органічної продукції знижують собівартість продукції, а завдяки високим цінам та попиту відбувається забезпечення високого доходу бодай при меншій продуктивності агрокультур відмінно від традиційної манери ведення господарства. Все це сприяє вищим фінансово-економічним показникам роботи органічних, сертифікованих господарств та дає додатковий прибуток.

Якщо держава є зацікавленою, а це має бути безсумнівно, в здоров'ї нації та екологічно здоровому довкіллі, то вона має стимулювати органічне виробництво за рахунок фінансової та пільгової підтримки з її сторони.

Розроблення програми сертифікації за рахунок держави, популяризування органічної продукції між населення, виучка кваліфікованих кадрів з виробництва органічної продукції, надання дотацій, використання інноваційних технологій,

розвиток товаровиробниками власного виробництва органічної продукції потребує подальшого дослідження.

Україна, отримала деякі результати в розвитку свого органічного виробництва, маючи значний потенціал щоб виробляти таку продукцію, експортувати її та споживати на внутрішньому ринку (табл. 3.1).

Таблиця 3.1
Фактори впливу на розвиток органічного землеробства в Україні

Фактори	Характеристики
Природно-кліматичні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Деградація сільськогосподарських земель. 2. Низький рівень заходів з охорони земель (будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд, залуження сильно деградованої та забрудненої шкідливими речовинами ріллі, насадження полезахістних смуг тощо) 3. Високе техногенне навантаження на площі землекористування Центральної та Східної України
Інституційні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатність законодавчого забезпечення ведення органічного землеробства. 2. Складність сертифікації. 3. Недосконалість державного контролю за використанням та охороною сільськогосподарських земель. 4. Низький рівень обслуговування установ щодо сертифікації. 5. Слабкість мережі інформаційно-консультативного забезпечення органічного землеробства.
Фінансово-економічні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Слабкість державної підтримки на період переходу до органічного сільськогосподарського виробництва. 2. Відсутність підбгових умов кредитування виробників органічної продукції комерційними установами. 3. Висока вартість кредитних ресурсів (процентні ставки на сільськогосподарські кредити на рівні 25-29%). 4. Відсутність можливості страхування ризиків органічного землеробства.
Соціально-психологічні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Низький рівень свідомості населення в екологічних проблемах. 2. Недолік екологічного мислення та освіти. 3. Пасивність управління на сільськогосподарських підприємствах щодо збереження навколишнього середовища. 4. Відсутність громадського виховання, що викликає низький рівень свідомості суспільства.

Надзвичайно важливим чинником успішного розвитку аграрного господарства є, звичайно, органічне виробництво в рослинництві. Воно має забезпечити також сталий розвиток.

Основним обов'язковим елементом господарювання і українських, і європейських та й світових виробників є збереження ґрунтів, а також довкля і виробництво власної екологічно безпечної продукції.

Вважаємо, що серед стратегічних спрямувань розвитку органічного землекористування, варто виділити: збільшення площі сертифікованих органічних земель; зростання кількості сертифікованих органічних підприємств, які займатимуться вирощуванням овочів і фруктів; зростання об'ємів виробництва органічної продукції в країні; наявність екологічного маркування, що сприятиме досягненню екологічної безпеки регіонів; створення системи екологічного управління і екологічної сертифікації продукції узгоджено з вимогами міжнародних стандартів; гармонізація вітчизняного законодавства у галузі органічного виробництва з правовим полем ЄС.

Зважаючи на тенденції світового ринку продовольства, даний сектор аграрної економіки спроможний доволі завзято розвиватися в Україні, що буде сприяти підвищенню ефективності аграрного виробництва загалом по країні і створюючи умови щодо відновлювання села й реабілітації аграрних земель. В Україні є доволі сприятливі передумови і початкові умови щоб здійснити швидке становлення та розвитку органічного землеробства і тим самим ще й екологізувати землекористування. Але для цього має бути в наявності велика кількість орних земель, що не забруднені пестицидами, добривами й різними шкідливими речовинами. А також територія цих має бути угідь доволі значна.

Важливим для ведення органічного землеробства також є наявність працездатного населення та наявність зон, що є вільні від генетично модифікованих організмів.

3.2. Перспективи підвищення ефективності землекористування:

світовий досвід та вітчизняні реалії

Визначити ступінь ефективності тієї чи іншої схеми раціонального землекористування можна не тільки впровадивши її, а й проаналізувати досвід інших держав.

Земля як головний засіб виробництва й визначальний фактор забезпечення продовольчої безпеки держави утворює специфічне ставлення суспільства й піднесений інтерес дослідників до галузі земельних відносин, питань збереження

її родючості й підвищення якості. Вага й цінність земельних ресурсів переминюються, як тільки добробут підвищується, а природно виживання не залежить напряду від земельних ресурсів. Земельні взаємини є різних форм володіння та з різними правами користування, що, звичайно має вплив на економічні й соціально-політичні зв'язки та потенційні конфлікти.

Такі чинники є визначальними в ставленні до землекористування та до способів управління земельними ресурсами.

Наразі, перед Україною є визначене завдання удосконалення чинного механізму землекористування, що дозволив би зберегти відповідне використання земель аграрного призначення. Беручи це за мету вважаємо, що варто було б використати світовий досвід використання земельних ресурсів.

На сьогодні для нашої країни потрібні кардинальні зміни, що вимагатимуть нових концептуальних підходів щодо відновлення земельних ресурсів, підвищення їх ефективності, взявши за основу вимоги сталого розвитку та сучасних напрямків поглиблення ролі місцевих органів влади, а також впливу воєнних дій.

На жаль, на сьогодні, в нашій країні маємо неефективне використання земель аграрного призначення. При використанні земельних ресурсів на сучасному етапі господарювання, зазвичай, ігнорується потенційна продуктивність землі та інші чинники. Все це обумовлює негативні наслідки, які носять екологічний, економічний та соціальний характер.

Ринкові відносини й жорстка конкурентна боротьба викликає конкуренцію, що стосується земельних площ і власне, землекористування [1].

Собою, «...можливо, що ефективне землекористування в сільському господарстві ймовірно лише за допомогою вдосконалення діючого організаційно-економічного механізму, що регулюватиме використання агроугідь, при цьому базою трансформацій повинен стати цільовий перерозподіл агроугідь, що враховуватиме інтереси ефективних господарюючих суб'єктів» [2,

с. 18].

Тому, є важливим застосовуючи сучасні підходи щодо управління землекористуванням, що ґрунтуватимуться на взаємозв'язку й взаємозалежності аграрного виробництва, екологічних процесів, осередку життєдіяльності людини, об'єднуючи економіку, екологію та соціальні процеси.

Для більшості європейських країн характерним щодо земельних відносин є: стабільність, розробленість ринкових інститутів, стійкість прав та гарантій власників землі.

Так, у світовій практиці з'явився комплекс заходів, що має на меті забезпечення існування дієвих механізмів державного регулювання використання земель на зиск власних економік, щоб забезпечили їх захист і продуктивне, екологічно безпечне й економічно ефективно використання.

Що стосується розвитку земельних відносин у зарубіжних країнах, то він пов'язаний з макроекономічною політикою держав саме в агросекторі, яка найперше є спрямованою на дотримання паритету цін, а також узгоджується із державною підтримкою галузі та функціонуванням фінансової, банківської й виробничої інфраструктури, що стосується аграрного виробництва.

Згідно з інформацією сільськогосподарського перепису в 129 країнах, нині у світі налічується більш, ніж 608 мільйонів фермерських господарств, що є користувачами аграрних угідь.

Розміри їх надзвичайно відрізняються. Так, ферми, у яких площа менш, ніж 1 га, акумулюють 70 % усіх господарств, втім функціонують та володіють тільки 7% агроугідь, тоді як землеволодіння із площею більш, ніж 50 га користуються більш, ніж 70 % сільськогосподарських земель [9].

Найпоширенішими способами передачі прав землеволодіння та землекористування є купівля та оренда землі.

Що стосується країн Євросоюзу, то ціни на сільськогосподарську землю перебувають в межах від 15 до 30 тис. євро за гектар, а в Східній Європі – від 1 до 5 тис. євро за гектар. Зокрема, в Італії за 1 га землі ціна є 30 тис. євро, Іспанії – 12 тис. євро, у Франції – 6 тис. євро, Німеччині – від 10 до 12 тис. євро, Польщі

майже 10 тис. євро, Румунії – 2 тис. євро. Максимальні ціни на земельну ділянку зафіксовані в Нідерландах – 60 тис. євро за гектар [10, 11].

Вирішальною метою проведення земельних реформ і створення ринку землі в зарубіжних країнах є перерозподіл та надання однакових прав на землю всім громадянам; а також сприяння забезпеченню стабільного економічного зростання на основі притягнення приватних інвестицій, кращого ефективного використання землі за умов приватної власності, запровадження новітніх наукових звершень та ресурсозберігаючих технологій, відвертання економічних криз і скорочення соціального й політичного надриву в громаді (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Державне регулювання ринку та оренди землі у розвинених країнах

Як засвідчив досвід розвитку аграрного виробництва в ЄС, знайшла широке поширення і вважається на сьогодні доволі ефективною оренда землі.

Однак регулювання земельних відносин у країнах визначається фактом лімітів щодо строків оренди землі. У більшості країн ЄС завбачений щонайменший строк оренди.

Специфічні форми державного втручання в регулювання відносин між орендодавцем і орендарем землі є властивими сучасним орендним відносинам у зарубіжних країнах.

Розміри оренди залежать по-перше, від кількості землі.

У країнах ЄС працюють майже 7 млн фермерів, що виробляють аграрну продукцію і використовують 129 млн. га агроугідь, з яких 76 млн. га (59 %) є власністю фермерів, а 53 млн га (41 %) то є в оренді. При цьому питома вага орендованої землі в перспективі збільшується. І при цьому, знижується питома вага землі, що належить передусім фермерам.

Так, основною формою земельних відносин у більшості країн є оренда. До прикладу, у Бельгії більш, ніж 70 % земель перебуває в оренді, в Німеччині та Франції – більше 60 %, у Нідерландах – 35% [12, с. 68].

Згідно із законодавством Великобританії той, хто бажає отримати земельну ділянку в оренду має бути працездатного віку з хорошим здоров'ям та володіти сільськогосподарською кваліфікацією.

Німеччина здійснює неодмінний контроль за кожними змінами володіння або оренди аграрних угідь. На строк оренди впливає договір. Найменшого строку не визначено. В Німеччині практично половина аграрних угідь перебуває в оренді, у Франції (Бельгії) беруться в оренду дві третини землі.

Данія не має особливого законодавства, що сприяло б регулюванню оренди земельних ділянок, регламентується це все тільки частковими правилами у загальному законодавстві сільського господарства. Щоб отримати земельну ділянку в оренду варто показати декларацію про доходи. Найбільший строк оренди не може перевершувати 30 років. Законодавство цієї країни стимулює орендарів до відкупу земель, щоб ставали володіти нею та не допускає подальшої пролонгації строку оренди. В інших європейських країнах є система довговічної оренди, строк якої може бути пролонгований.

В Австрії кандидати на одержання землі в оренду зобов'язані бути фермерами. Строк оренди залежить від виду агрокультур і є зазвичай 5 років. На площах що використовуються під вирощування винограду, плодів і ягід строк є

не менше 15 років, а за оренди частини ділянки – 10 років. Від закінчення строку оренди орендар може пролонгувати її за дотримання умов, що є передбачені згідно договору із землевласником.

У Нідерландах найродючіші агроугіддя перебувають у власності держави.

До тих, хто бажає взяти землі в оренду висувають деякі вимоги, що стосуються професійного рівня, факту початкового капіталу та вік.

Впроваджено шестирічний щонайменший строк оренди аграрних земель, орендарям надається переважне право щодо продовження договорів оренди, на продаж аграрних земель є податок 6%. А також, є відсутніми обмеження по площі ділянки. Найбільший розмір орендованої площі аграрних земель є 45 гектарів, орендна плата розраховується відповідно до наявних шаблонів. Державою регламентовано опорний рівень орендної плати, що переглядається усякі 3 роки [13; 14].

Ірландія має відмінності поміж усіх країн. Це виявляється в невисокій частці аграрної землі і малій кількості фермерів-орендарів. Так, система земельних відносин є історичною на основі традицій. Щодо отримання прав на оренду слід одержати особливий дозвіл влади. Щонайменший строк оренди – 3 роки.

Відповідно до законодавства Іспанії оренда землі має регулюватися державою. Вирішальною ціллю орендних земельних відносин є ліміт концентрації землі, а також є встановлені найбільші розміри оренди незв'язаних аграрних угідь. Щонайменший термін оренди – 5 років, найвищий – 15 років.

США має оренду землі доволі поширену, застосовується багатоступінчаста оренда державних земель. Держава є вирішальним орендодавцем, здає землі аграрним підприємствам або фермерським кооперативам, які вміють виступати орендодавцями перед іншими підприємствами або фермерами.

Врегулювання орендних відносин ведеться також і на рівні регіональних представництв та органів місцевого самоврядування. Більшість штатів США

пред'являють вимоги по наявності освіти і досвіду роботи. Строк оренди залежить від контракту, втім переважають довгострокові контракти.

В Канаді держава є власником біля 90 % земель аграрного призначення. Головна їх частка (приблизно 60 %) знаходиться у користуванні приватних фермерських господарств, 24 % землі орендовано інакшими приватними власниками і тільки 13 % являють площі, орендовані в державі.

Більша частка земель Австралії перебуває у державному володінні, ліцензії на її використання чи здачу в оренду дають на умовах, що фермери дотримуватимуться певних норм використання землі, дотримуватимуться вимог екологічного характеру. Законодавство установлює найменший строк оренди – 5 років.

Головною формою організації аграрного виробництва Китаю являється орендний підряд. Орендарі складають договір строком на п'ятнадцять та й більше років і зобов'язуються продавати державі аграрну продукцію за постійними цінами, при цьому сплачують належні податки.

Більшість країн Близького Сходу, Латинської Америки, Південно-Східної Азії не повною мірою вдаються до регулювання орендних земельних відносин і тому вони вбачають стихійний характер. За таких умов орендарі знаходяться у жорсткіших умовах.

Тому, доцільно засвідчити, що земельні трансформації у вітчизняному сільськогосподарському секторі проводились не враховуючи специфіки цієї економічної й соціально вагомій ділянки господарської роботи, і це було обмежувачим в перерозподілі землі на користь ефективно господарюючих суб'єктів.

Поміж нинішніх проблем використання земельних ресурсів, що знижують ефективність їх використання, варто виокремити:

- вкрай недоопрацьована законодавча база щодо землекористування;
- наявність тіньового ринку землі;
- неузгодженість зацікавленості власників землі та місцевої влади;
- втрата державних земельних ресурсів [15].

Окрім цього, система земельного господарювання має багато екологічних ризиків, які пов'язані із забрудненням, деградацією і частковими деструктивними перемінами головних природних галузей, що безпосередньо чи опосередковано задіяні до формування культури здійснення землеробства, скороченням культурного і природного біорізноманіття. Вказані екологічні загрози, насамперед пов'язані із неконтрольованим вживанням хімічних ненаатуральних речовин, мінералів, пестицидів та інших загрозованих агрохімікатів, браком відповідних практичних заходів щодо утилізації та реутилізації відходів аграрного виробництва.

Новітній землеустрій – це інженірингова робота, яка дозволить сформувати територіальні, екологічні й соціально-економічні передумови для здійснення сталого розвитку [16, с. 58].

Поза сумнівом, що світ цифрових технологій, який ми освоюємо, — це не тільки модерна логічна стадія розвитку технологічної галузі людства, а й усієї наявної правової та соціально-політичної дійсності.

Цифровізація займає місце як найважливіший чинник економічного зросту економіки будь-якої країни та й загалом постає новітнім трендом розвитку.

Запровадження в життя будь-яких новітніх технологій, зокрема цифрових є процесом, безсумнівно, тривалим та несе в собі безліч невизначених викликів і ризиків.

Світова спільнота вже використовує цифрові технології, які мають назву «розумне сільське господарство», що інтегруються взявши за основу цифровий землеустрій, через зв'язок «розумне землекористування – розумне поле» [17, с. 31].

Якраз тому актуальне питання у системі земельного господарювання – це застосування цифрово-інформаційних та комунікаційних технологій, наприклад геоінформаційної системи, яка дає можливість здійснювати новий якісний аналіз стану й ефективності використання земельних ресурсів, та поряд з цим оптимізувати хід прийняття управлінських рішень з розумного використання земельних ресурсів, що забезпечило б ефективний розвиток

громади [18, с. 55]. Це сприяє швидкому впровадженню новітніх технологій GPS, GIS, оцінки урожайності, неперервного нормування та дистанційного зондування землі, технології «Big Data», штучний інтелект.

Цифровізація сільського господарства повинна спрямовуватися на те, щоб вирішувати основне завдання – створювати «смарт-землекористування», що досягається методами «смарт-землеустрою», і є зумовлене такими факторами:

- визначальні питання розвитку галузі (смарт-поле, смарт-ферма та ін.) зобов'язані розглядатися не окремо, а в складі загальної системи діяльності аграрного підприємства;

- усі головні сфери суб'єкта земельного бізнесу об'єднані загальною площею в його межах і пов'язані частинами виробничої й соціальної інфраструктури, а це ставить вимоги до упорядкування земельно-майнових відносин;

- проектування однієї взаємозв'язаної системи природоохоронних заходів;

- настроювання обліку якісного стану земель для того, щоб раціонально розмістити галузі аграрного бізнесу та наявні території шляхом врахування ефективних та територіальних ознак земель (родючості ґрунтів, розташування ділянок та ін.).

Усе це повинне сприяти терміновому використанню здобутків цифровізації економіки та визначає формування новітнього підходу до трактування змісту системи сільськогосподарського землеробства і механізму управління раціональним землеустроєм.

Смарт-землекористування має реалізуватися через розробку і введення інтелектуальної платформи, яка б дозволила аграрним товаровиробникам планувати й оптимізувати агроландшафти, та використовувати аграрні угіддя на різних щаблях управління (поле – суб'єкт діяльності – ОТГ – район – область).

Така платформа має працювати на базі цифрових технологій, використання досягнень геоорієнтованої економіки, застосування дистанційних технологій тощо. Але, все ж цифрові технології, які є впроваджені, не повинні повністю замінити ті, що вже є, а мають бути включені в діючий механізм відтворення

земельних ресурсів з допомогою модерного обладнання, аграрної техніки, добрив, пристроїв, програмних продуктів.

В нашій країні у 2021 р. стартував проєкт з цифровізації земель, який визначає впровадження дворівневої цифрової трансформації в аграрній сфері:

– перший рівень координує відносини та взаємодію держави й учасників сектора;

– другий рівень – це сама цифрова трансформація власне аграрних виробників, яка буде відбуватися з використанням цифрових рішень в управлінні земельними ресурсами через розповсюдження кращих практик і їх активного впровадження [20].

Головними завданнями суб'єкта управління земельними ресурсами за умов цифровізації має бути реалізація таких функцій:

– одержання різних інформаційних показників у реальному часі про стан виробничих процесів, ринкової ситуації;

– прийом управлінських рішень і дійове реагування на зміни та інтерактивність зовнішнього середку, у тому числі на ризики, які з'явилися при виробництві аграрної продукції;

– орієнтація на визначеного споживача аграрної продукції, що стане ближчим, завдяки Інтернету й мобільним пристроям зв'язку;

– інформаційно-консультаційне обслуговування фермерських господарств.

Визначальними принципами цифровізації, що доречні для впровадження в землеустрої є:

1. Цифровізація зобов'язана забезпечити будь-якому громадянину доступ до Державного фонду документації із землеустрою, послуг, інформації і знань, які мають надаватися на базі інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій.

2. Цифровізація має спрямовуватися на створення привілеїв для того, щоб отримати землевпорядну освіту, створити нові робочі місця, розвивати підприємництво.

3. Вона виступає інструментом економічного зростання шляхом підняття ефективності, продуктивності та конкурентоздатності.

4. Стандартизація, що враховує міжнародні стандарти є базою цифровізації, одним із вирішальних факторів її успішної реалізації.

5. Цифровізація має на меті орієнтування на регіональне, європейське та міжнародне співробітництво з ціллю виходу на європейський і світовий ринок [21].

Методи державного управління земельними відносинами у зарубіжних країнах опираються на сформовані протягом багатьох років неформальних інститутів. Незважаючи на це, формування нинішніх земельних відносин в галузі земельного виробництва має відбуватись природним шляхом, що визнається доцільнішим методом пристосування виробників аграрної продукції до нинішніх умов. Поряд з цим, за умов перехідного етапу вагомою умовою благополучного проведення земельних перетворень постає підняття ролі держави щодо регулювання земельних відносин, забезпечення придатних умов та створенні перспектив щодо розвитку усіх форм земельної власності.

Підняття ефективності діяльності механізму відтворення земельних ресурсів у сільському господарстві, враховуючи цифровізацію економіки, вірогідно здійснити на основі зібраної в автоматичному режимі і вчасно опрацьованої великої кількості інформації.

Об'єктивуючи викладене, доцільно зазначити, що практичні здобутки провідних країн світу щодо діяльності в сфері земельних відносин є доволі корисними і необхідними щодо введення до вітчизняної практики землекористування. Втім, застосовуючи світовий досвід, варто враховувати історичний досвід та особливості функціонування вітчизняного сільськогосподарського сектору, його структурні можливості, сильні й слабкі сторони.

3.3. Еколого-економічне відновлення земельних ресурсів аграрних підприємств: повоєнний контекст

Недолуга війна, що її росія неспровоковано розв'язала проти України, викликала й продовжує здійснювати негативну дію на земельні ресурси, що виступають як національне багатство України, на глобальну й національну продовольчу та екологічну безпеку.

Повномасштабна російська військова агресія перемінює не лише світове безпекове середовище, а й спонукає до перегляду цілей та переваг аграрної й екологічної політики, шляхів наукового забезпечення сталого розвитку, зокрема й агропродовольчого сектору.

За умов воєнного стану економічні, екологічні й соціальні поклики продовольчого забезпечення України й світу вельми загострилися. Одним із таких викликів є суттєве посилення й до того болючої проблеми деградації земель, що спричинене збройною агресією. Пов'язуючи з повномасштабною агресією рф, ґрунтові ресурси України переживають масштабну руйнацію, погіршується їх якість, посилюються процеси деградації.

Так, Україна довгий час здійснює роль гаранта продовольчої безпеки в багатьох країнах світу завдяки продовольчому експорту, що у міжнародному масштабі 2021 р. був еквівалентним забезпеченню харчовими продуктами практично 400 млн осіб. Вагому роль у цьому й утвердженні лідерських позицій у світі по об'ємах торгівлі сільськогосподарською продукцією відігравав потужний земельний ресурсний потенціал, бо за ним Україна має пріоритетне місце між усіх країн. Наприклад, з розрахунку на одного жителя в Україні дістається 1,34 га земельної території, у тому числі 0,71 га – орної землі, 0,59 га – чорноземних ґрунтів. Цей показником є вищим майже за всі країни.

Вагомість і цінність чорноземів (більш ніж 60% території ґрунтів України, майже 30% європейських, 9% світових площ) акцентує і той факт, що в роботі Пленарної асамблеї цього року провели презентацію новітнього глобального цифрового картографічного продукту Глобальної карти розповсюдження чорноземних ґрунтів GBSmap (Global Black Soil Distribution Map). Важливий внесок у створення GBSmap зробила робоча група з Національного наукового центру «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О. Н. Соколовського», що на

волонтерських засадах розробили належну національну карту чорноземних ґрунтів України.

На жаль, РФ винищує національне багатство України.

Третя частина українських земель є наразі потенційно небезпечною для аграрних робіт через замінування та хімічні забруднювачі.

Третя частина українських земель стала зоною ризикового сільського господарства. Тут територія замінована і є потенційно небезпечною для здійснення сільськогосподарських робіт.

Загальновідомо про випадки загибелі фермерів, що поверталися на свої угіддя до закінчення розмінувань і підірвалися на мінах під час аграрних робіт. Забруднені ґрунти стають небезпечними як для населення, яке там живе, так і для споживачів, що споживатимуть вирощену на них агропродукцію.

Це пов'язано з тим, що хімічні забруднювачі мігрують з ґрунтів у рослини.

Агропродукція стає токсично небезпечною і створює ризики для її споживачів.

На стан ґрунтів має вплив все: падіння снарядів, замінування територій, побудова бліндажів. По мірі того, як продовжується війна ступінь пошкодження зростає через хімічні, фізичні забруднення та механічні порушення будови ґрунту. Загалом, збитки від засмічення і забруднення земель перевищують 845

млрд грн.

Так, відгукуючись на заклики часу та розуміючи злободенні потреби суспільства щодо оцінки впливу на земельні ресурси України воєнних дій,

практично з перших днів війни, розпочатої РФ на території України, ініційовано низку пріоритетних курсів наукових досліджень, що вимагають виняткової уваги

й виконання, а саме: дослідження окремих видів деградації ґрунтів, що спричинені збройною російською агресією; масштабів деградації ґрунтів, найбільше чорноземів; опрацювання методичних підходів по визначенню шкоди

та збитків від деградації ґрунтів через збройну агресію; науково-методичне й

інформаційне забезпечення оцінювання ситуації і прогнозування зміни якості ґрунтів; поліпшення методичних підходів до місцевих моніторингових досліджень ґрунтів із застосуванням дистанційних методів досліджень і ГІС-

технологій; агрохімічне забезпечення вирощування аграрних культур в умовах недостатності ресурсів.

Станом на травень 2022 р. максимальна площа впливу бойових дій властива для таких головних типів ґрунтів: чорноземи звичайні (50,1 тис. кв. км), дернові та дерново-підзолисті ґрунти (29,4 тис. км²), чорноземи південні (16,2 тис. км²), темно-каштанові (9,6 тис. км). Отже, з огляду на площу наймасштабніше постраждали саме чорноземи.

Максимальною мірою аграрні землі пізнали такі види пошкоджень – мінне й хімічне забруднення та пряме фізичне пошкодження. Нині можна констатувати, що росія зробила українські родючі чорноземи найбільшими забрудненими вибухівкою землями у світі.

Так, Україна виступає однією з найбільш замінованих країн, адже станом на квітень 2022 р. більше 80 тис. км² території вимагали очищення від мін і вибухонебезпечних залишків.

Становищем на жовтень 2022 р., за попередніми обстеженнями ДСНС, практично 170 тис. км² забруднено вибухонебезпечними предметами та мінами. Це ті території, що є окуповані росіянами, а ще ділянки, де були ворожі війська і тривають бойові дії. Втім ці цифри є неостаточними. На розмінування зазначеної території, за попередніми даними, знадобиться щонайменше 10 років.

За відомостями ДСНС, вартість огляду земель із високим ризиком мінного забруднення та розмінування постраждалих територій оцінюється в 436 млн дол. США. Таку попередню суму варто вважати одним із складників збитків, що завдані землі й ґрунтам унаслідок збройної агресії та бойових дій.

Загальна площа аграрних земель на тимчасово окупованих, деокупованих та небезпечних територіях становить до 20% території України.

Щоб привернути увагу світової спільноти до вирішення стратегічних завдань охорони ґрунтів і збереження їх родючості, які загострилися у зв'язку з воєнними впливами, що спричинені збройною агресією рф, визначення шкоди та збитків, що заподіяні земельним ресурсам України, обґрунтування напрямів усунення наслідків бойових дій на землях аграрного призначення необхідно:

✓ проаналізувати та оцінити вартісно дію воєнних дій на земельні ресурси, агровиробничу діяльність і стан довкілля в Україні;

✓ оцінити шкоду та збитки, що завдані збройною агресією земельним ресурсам;

✓ обрахувати напрями ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій в Україні: рекультивация, меліорація та відновлення деградованих ґрунтів;

✓ виокремити перспективні шляхи міжнародного технічного та фінансового сприяння відновлення пошкодженого та знівеченого війною ґрунтового покриву України.

Отже, в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України є потреба в корегуванні державної земельної політики, удосконаленні нормативно-правового забезпечення щодо використання та охорони земель, зокрема, нормативів у галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів, у тому числі пошкоджених унаслідок збройної агресії та бойових дій.

Кажучи про відновлення зіпсованих війною ґрунтів, найперше треба оцінити стан цих ґрунтів, надати їм певний статус, а вже потім шукати шляхи реабілітації. На відродження пошкоджених війною ґрунтів знадобиться багато

часу та коштів, що остаточно можна буде визначити після завершення війни

перемогою України. Лише обстеження та розмінування триватиме щонайменше десятиліття. Залежно від стану пошкоджених війною ґрунтів можливими будуть різні варіанти їх використання, зокрема: вирощування культур, що здатні вбирати важкі метали й у такий спосіб очищувати ґрунти; вирощування біоенергетичних культур; заліснення; виведення з обробітку тощо.

Таким чином, для раціонального використання та охорони земель, відновлення ґрунтів і поліпшення їх родючості, підвищення економічної ефективності, збереження продуктивних, екологічних і соціальних функцій ґрунтового покриву варто реалізувати такі основні заходи:

проведення суцільного ґрунтового обстеження на деокупованих та небезпечних територіях на оновлених методологічних засадах, гармонізованих із сучасною європейською практикою;

— створення дієвої системи сучасного моніторингу ґрунтового покриття країни в кооперації з Європейською ґрунтовою обсерваторією (EUSO) для її подальшої інтеграції в систему ґрунтового моніторингу ЄС;

— удосконалення нормативно-правового забезпечення охорони ґрунтів та його гармонізація з європейським ґрунтовим законодавством, зокрема шляхом ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо охорони ґрунтів та відтворення їх родючості», у тому числі щодо вилучення земель, пошкоджених унаслідок воєнних дій, із

сільськогосподарського обігу; Загальнодержавної цільової програми

використання та охорони земель; регіональних програм; програм територіальних

громад. Доцільно розробити пропозиції щодо оновлення Національного плану дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням. Вважати

пріоритетним напрямом розробку та введення в дію визнаної на міжнародному

рівні (ФАО, Європейська комісія) методики визначення розмірів шкоди та

збитків, завданих земельному фонду та ґрунтовим ресурсам унаслідок воєнних дій російської федерації;

— внесення змін і доповнень до чинної «Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної

агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» та «Методики визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії російської федерації»;

— удосконалення нормативного забезпечення реабілітації пошкоджених земель – розроблення нормативів оптимального співвідношення земельних

угідь, якості ґрунтів, деградації земель та ґрунтів, удосконалення нормативів гранично допустимого забруднення ґрунтів, їх гармонізації з нормативами ЄС;

визначення на національному рівні індикаторів здоров'я чорноземних та інших ґрунтів України;

— істотна зміна управління використанням й охороною ґрунтів через створення Державної служби охорони та моніторингу ґрунтів;

— імпортозаміщення добрив та інших агрохімікатів за рахунок вітчизняних ресурсів, використання європейських принципів, підходів та практик застосування добрив;

— ініціювання та участь у розробленні проєкту Глобальної міжнародної угоди щодо захисту, збереження та сталого управління чорноземами, реалізація пілотного проєкту рекарбонізації пошкоджених війною чорноземів за участі Міжнародної мережі чорноземних ґрунтів, Глобального ґрунтового партнерства ФАО та Міжнародного інституту чорноземів;

— актуалізація наукових досліджень з відновлення деградованих ґрунтів, зокрема в напрямі вивчення впливу збройної агресії РФ на ґрунтовий покрив України; визначення актуального стану здоров'я ґрунтів; удосконалення методики визначення розмірів шкоди та збитків, завданих землям і ґрунтовим ресурсам унаслідок збройної агресії; розроблення та пілотне впровадження технологій реабілітації пошкоджених війною ґрунтів;

— суттєве поліпшення рівня матеріально-технічного забезпечення польових і лабораторно-аналітичних робіт, зокрема через залучення закордонної матеріальної та технічної підтримки;

— покращання кадрового забезпечення, нарізно, через відновлення підготовки фахівців у ЗВО України та адаптацію наявних освітніх програм шляхом включення до них освітніх компонентів, присвячених сталому управлінню ґрунтовими ресурсами в післявоєнний період з урахуванням міжнародного досвіду подолання наслідків конфліктів і збройних агресій.

Доречно зауважити, що багато закордонних інвесторів на перспективу досліджують наші землі як вагомий актив, тому забезпечення сприятливого клімату стоїть так само далеко не на останньому місці.

Війна не вічна. Всі повернуті території вимагатимуть відновлення, відбудови, заселення. Це все потребуватиме колосальної роботи законодавців. А стратегію ефективного землекористування варто розробляти вже сьогодні.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Земля як головний засіб виробництва у сільському господарстві й визначальний фактор забезпечення продовольчої безпеки держави формує виняткове ставлення суспільства та підвищений інтерес науковців.

Дослідження теоретико-методологічних положень ефективності використання земельних ресурсів надало шанс розкрити суть ефективності аграрного землекористування та виявити її особливості й основні фактори формування, а також обґрунтувати систему показників ефективності використання земельних ресурсів.

Спираючись на проведену оцінку господарської діяльності досліджуваного СВК «Перемога» Лубенського району Полтавської області ми отримали такі висновки:

1. Головним засобом виробництва агропродукції в СВК «Перемога» є земля. Площа усіх аграрних земель СВК «Перемога» у 2019 р. складала 5505,31 га, а в 2021 р. становила вже 5516,98 га, тобто збільшилася на 0,21%. У свою чергу, площа ріллі збільшилася лише на 0,03%, площа сінжатеї – на 3,82%, а площа пасовищ – на 2,42%. Так, територія даного господарства є досить розореною, оскільки рілля становить більшу частину його угідь. Тому, це підприємство має здійснювати протиерозійні заходи обробки ґрунту і застосовувати сучасні ґрунтозахисні технології.

2. Чисельність працівників у 2021 році побільшала на 7 осіб відносно з 2019 р., тобто на 2,8%. У рослинництві середньорічна чисельність працівників збільшилася на 1,7%. За досліджуваний період середньорічна оплата праці 1 працівника зросла на 59%. Землезабезпеченість на одного середньорічного працівника зменшилась у 2021 році і становила 21,5 га порівняно з 2019 роком.

3. Валова вартість продукції у 2021 році зменши на 1,3% порівняно з 2019 роком. Це відбулося за рахунок того, що не було вироблено продукції таких сільськогосподарських культур, як горох та жито озиме. Крім того, знизився обсяг продукції кукурудзи на зерно на 23,1% та кукурудзи кормової на 19,5%.

Хоча обсяг пшениці озимої зріс у 2021 році на 22,6% порівняно з 2019 роком, а також було отримано на 14,8% більше молока.

4. Вартість основного капіталу у 2021 році порівняно з 2019 роком збільшилася на 33,4%. Капіталовіддача за аналізований період зменшилася на 25,0%, а капіталомісткість відповідно збільшилася на 37,5%. Норма прибутку у 2019 році становила 11,5%, натомість у 2021 році норма прибутку зросла до 15,6%. Тому, незважаючи на те, що у 2021 році використання основного капіталу було не дуже ефективним, норма прибутку незначно, але збільшилася.

5. Найбільше грошових надходжень підприємство отримує від зерна та молока. За аналізований період виручка від реалізації продукції по господарству збільшилася на 36,7%. Загалом, СВК «Перемога» має молочно-зерновий напрям та спеціалізується на вирощуванні зернових культур і виробництві молока.

6. Валовий прибуток у 2021 р. порівняно з 2019 р. на 1 га агрогідь збільшився на 71% та на 1 середньорічного працівника на 66,5%. На збільшення даного показника вплинули грошові надходження від реалізації продукції рослинництва та тваринництва, оскільки за їх рахунок підприємство отримало більший прибуток у 2021 році порівняно з 2019 роком. В цілому економічний стан досліджуваного підприємства покращився у 2021 році.

7. У структурі посівних площ СВК «Перемога» значне місце посідають культури кормові, а також зернові та зернобобові. Загальна посівна площа агрокультур досліджуваного підприємства у 2021 році збільшилася лише на 0,03% порівнюючи з 2019 роком. Проте, у 2021 р. нарости посівні площі таких культур: пшениці озимої – на 12,24%, соняшника – на 31,63%, трав однорічних – на 46,48%. Зменшення прослідковується у площах: ячменю ярого – на 11,33%, сої – на 17,13%, кукурудзи кормової – на 13,39% та трав багаторічних – на 22,32%. У 2021 році підприємство взагалі не засівало свої площі під озиме жито, а в 2020-2021 рр. – під горох.

8. Урожайність зернових та зернобобових у 2021 році становить 66 ц/га, що на 7,9% менше ніж у 2019 році. Серед групи зернових та зернобобових культур показник урожайності у 2021 році зріс тільки у ячменя ярого на 5,7%

порівняно з 2019 роком та у пшениці озимій на 9,3%, у всіх інших культурах цієї групи врожайність знизилась. Серед технічних культур врожайність зросла в сої на 5,2% у 2021 році, проте у соняшника цей показник зменшився на 23,6%. У загальному серед кормових культур відбулось зниження врожайності на 12,9% протягом аналізованого періоду. Причинами низької врожайності більшості сільськогосподарських культур у досліджуваному господарстві у 2021 році можуть бути несприятливі погодні умови або внесення недостатньої кількості добрив.

9. Валовий збір протягом досліджуваного періоду збільшився у пшениці озимій на 22,6% та у соняшника на 0,7%. На жаль, у всіх інших сільськогосподарських культурах валовий збір зменшився. На нашу думку, головною причиною зменшення даного показника є врожайність сільськогосподарських культур та зміна структури посівних площ цих культур.

Питома вага інтенсивних культур у загальній посівній площі у 2019 році становила 29,7%, у 2020 році зросла до 34,0% і залишалась незмінною у 2021 році.

10. Аналіз рівня використання земельних ресурсів дає нам зрозуміти, що СВК «Перемога» не надто раціонально використовує землі, бо незважаючи на збільшення прибутків протягом 2019-2021 рр., варто відмітити зменшення врожайності сільськогосподарських культур та високий рівень розораності, освоєння земель, а також те, що всі землі, які перебувають в обробітку підприємства, зайняті під посівами сільськогосподарських культур.

11. У СВК «Перемога» протягом 2019-2021 рр. спостерігається зростання рівня рентабельності з 28,1% до 37,9%. Збільшення даного показника свідчить про підвищення ефективності виробництва. Для того, щоб даний показник зростав і надалі, необхідно підвищувати рівень якості продукції: зменшувати собівартість та збитки матеріальних та трудових ресурсів.

12. Ефективне використання земельних ресурсів потребує пошуку оптимального варіанта землекористування. В Україні сільськогосподарські угіддя займають більше 70% загального земельного фонду. Розораність земель

становить 54%, що значно перевищує середній показник країн Західної Європи (35%). Тому, сільськогосподарським підприємствам необхідний поетапний перехід від традиційних технологій вирощування сільськогосподарських культур до органічного землеробства. В роботі представлено модель переходу від традиційного до органічного землеробства, що доцільно здійснювати в чотири етапи: формування земельного банку для органічного землеробства, перехідний період від традиційного до органічного землеробства (включає меліорацію, покращення стану ґрунтів тощо), маркування та сертифікація продукції, маркетинг та економічна ефективність.

На нашу думку, серед стратегічних напрямків розвитку органічного землекористування та ринку органічної продукції в Україні загалом, слід виділити: зростання площі сертифікованих органічних земель; збільшення кількості сертифікованих органічних господарств, що займаються вирощуванням овочів та фруктів; збільшення обсягів виробництва органічної продукції в країні; забезпечення екологічного маркування як одного з інструментів досягнення екологічної безпеки регіонів; формування системи екологічного управління та екологічної сертифікації продукції згідно з вимогами міжнародних стандартів; гармонізація вітчизняного законодавства у сфері органічного виробництва з правовим полем ЄС.

13. Актуальним питанням у системі аграрного господарювання є використання цифрово-інформаційних і комунікаційних технологій, зокрема геоінформаційної системи, що дає змогу проводити сучасний якісний аналіз стану та ефективності використання земельних ресурсів, а також оптимізувати процес прийняття управлінських рішень з раціонального використання земельних ресурсів для забезпечення ефективного розвитку суспільства.

14. Здійснивши дослідження досвіду землекористування провідних країн світу, варто зазначити, що їх практичні надбання щодо функціонування земельних відносин та підвищення ефективності їх використання є дуже корисними і необхідними для впровадження у вітчизняну практику землекористування. Проте, використовуючи світовий досвід, необхідно

врахувати історичний досвід і специфіку функціонування вітчизняного аграрного сектору, його структурні особливості, сильні та слабкі сторони.

15. В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України є потреба в корегуванні державної земельної політики, удосконаленні нормативно-правового забезпечення щодо використання та охорони земель, зокрема, нормативів у галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів у тому числі пошкоджених унаслідок збройної агресії та бойових дій.

Отже, важливими напрямками підвищення ефективності використання земельних ресурсів та їх охорони можна вважати такі: розвиток агрохімічного комплексу, збільшення виробництва мінеральних, бактеріальних та грибкових добрив, створення системи агрохімічного обслуговування господарств, розширення обсягів хімічної меліорації земель, удобрення ґрунтів підвищуючи таким чином їх родючість; розробляти і впровадження комплексу протиерозійних заходів, розширення масштабів боротьби із водною чи вітровою ерозією ґрунтів; розвиток гідромеліоративного комплексу; розроблення та впровадження ландшафтних, зональних та внутрішнь-зональних, ресурсозберігаючих, екологічно стійких та високопродуктивних систем ведення виробництва. Ці заходи є дуже різноманітними та повинні здійснюватись у єдиній системі, інтегруючи один в одного та посилювати дію всіх.

Таким чином, вагомими напрямками зростання еколого-економічної ефективності земельних ресурсів можна вважати такі: науковий підхід щодо процесів у використанні, збереженні та відтворенні родючості земельних ресурсів, проведення збалансованих землеохоронних заходів із врахуванням особливостей природно-кліматичних зон; підвищення родючості ґрунтів, зокрема внесення добрив, удосконалення технологій обробітку ґрунту, впровадження еколого-безпечних систем землеробства); вдосконалення складу земельних угідь та посівів культур, які вирощуються у напрямку суттєвого зменшення негативного навантаження людини на довкілля і зростання його відтворювального, відновлювального потенціалу для економії виробничих

ресурсів; - застосування системи кредитування сільського господарства, що дозволяє підтримати еколого-економічний стан ґрунтів на належному рівні.

Одним із шляхів попередження подальших втрат земельних ресурсів є переведення сільського виробництва на екологічні методи землеробства:

біодинамічне та органічне. Зазначені види землеробства є одним із важливих

пріоритетів розвитку сучасного сільського господарства України. Ведення

екологічного землеробства є необхідністю, яка продиктована і зумовлена у загальносвітовому середовищі.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверчев О. В. Напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів у фермерських господарствах. Економіка та держава. 2020. № 5. С. 15–22. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2020/5.pdf (дата звернення: 25.07.2022).

2. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-eksperty/agrarnyy-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik>

3. Балюк С., Кучер А. Національне багатство України – чорноземи – під загрозою знищення. Голос України. 2.12.22. <http://www.golos.com.ua/article/366511>

4. Біодинамічне землеробство: витоки, принципи, сутність та поширення в Україні. <https://techhorticulture.com/biodynamichne-zemlerobstvo-vytoky-pryntsyry-sutnist-ta-poshyrennya-v-ukrayini/>

5. Ботезат О. Н. Зарубіжний досвід землекористування як крок до реалізації земельної реформи в Україні. Інвестиції: практика та досвід. №24. 2016. С. 116–119. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2016/26.pdf

6. Будзяк В., Будзяк О., Грицак О. Ефективне використання «чистих» земель України в умовах сталого розвитку. Економіка сільського господарства та ресурсів: міжнародний науковий електронний журнал. Вип. 7, 2021. С. 162–178.

7. Вартість сільськогосподарської землі в Україні. 29.01.2021. <https://kurkul.com/infographics/view/111>

8. Васильченко В.С., Білоцерківський С.Б. Земельні ресурси України та проблеми їх раціонального використання. Інформаційні технології наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я. Ч.3, 2020. http://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2020/%D0%A1%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F%2014%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B414_50.pdf

9. Ващенко В. В. Організаційно-економічний механізм використання земельних ресурсів. Механізм регулювання економіки. №1-2 (95-96). 2022. [Http://www.mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/76/70](http://www.mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/76/70)

10. Вергелес О. А. Проблеми ефективного використання земель державної власності, що знаходяться у користуванні державних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій. Юрид. Наук. Електрон. журн. 2022. № 6. С.199-203. http://lsei.org.ua/6_2022/46.pdf

11. Верховна Рада України 24 березня 2022 року Закон України № 2145-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану»

12. Винник С., Гурська І. Ефективність використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах. Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неіндустріального суспільства. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18872/1/47-48.pdf> (дата звернення: 25.07.2022).

13. Височанська М. Я. Зарубіжний досвід використання земельних ресурсів. Агросвіт. 2015. № 15. С. 67-72

14. Гаража О. П. Перспективи розвитку органічного землеробства України. Modern Economics. 2021. №27. С.29-34. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V27\(2021\)-04](https://doi.org/10.31521/modecon.V27(2021)-04).

15. Гаража О. П. Види та показники ефективності використання сільськогосподарських угідь в управлінні земельними ресурсами України. Економіка та суспільство. 2016. Вип. 3. С. 52-60. URL: www.economyandsociety.in.ua.

16. Головні проблеми ринку землі в умовах воєнного стану розглянули під час online-марафону ААУ. Юрид. газета. 2022. 22 серп. URL: <https://yurgazeta.com/golovna/golovni-problemi-rinku-zemli-v-umovah-voennogo-stanurozglyanuli-pid-chas-onlinemarafonu-aau.html>

17. Гріненко А. Ю. Формування ринку землі: теорія і практика усунення загроз на шляху європейської трансформації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 19. Ч. 1. С. 97-101.

18. Гусарова А. Погода нівелює наслідки війни: стан посівів у різних регіонах. URL: <https://superagronom.com/articles/607-pogoda-nivelyuye-naslidki-viyni-stan-posiviv-u-riznih-regionah> (дата звернення: 25.07.2022).

19. Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <https://land.gov.ua>

20. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/sg/ppsgk/arh_ppsgk.html (дата звернення: 25.07.2022).

21. Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 413. URL: <https://zakon.cc/law/document/read/413-2017-%D0%BF>

22. Динаміка земельного банку топ-10 агрохолдингів 2010–2021 роки. URL: <https://latifundist.com/rating/top100#325>

23. Дорогань-Писаренко Л.О. Ефективність використання земельних ресурсів у сільському господарстві: теоретичні засади. Інфраструктура ринку. Вип. 67. 2022. [Http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/67_2022/34.pdf](http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/67_2022/34.pdf)

24. Дребот О.І., Добряк Д.С., Мельник П.П., Сахарницька Л.І. Наукові засади формування та розвитку сільськогосподарського землекористування на основі трансформації земельних відносин. Збалансоване природокористування. 2021. № 4. С. 5-13. DOI: <https://doi.org/10.33780/2310-4678.4.2021.253080>

25. Дребот О.І., Тарнавський В.А. Сучасний стан та тенденції розвитку сільськогосподарського землекористування в Україні. Агроекологічний журнал. №2. 2022. С.46-54. <Http://journalagroeco.org.ua/article/view/263316>

26. Дядик Т.В., Погребняк Л.П. Земельні ресурси – основа виробничого потенціалу аграрних формувань Полтавщини. Агросвіт. №3, 2018. С. 41-45.

27. Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», від 10.07.2018 р., № 2496-VIII.

28. Звернення до Уряду України про вжиття заходів щодо охорони та відновлення земельних ресурсів в умовах воєнного стану. Вісн. Аграр. Науки. 2022, № 7. С. 5-8. URL: https://agrovisnyk.com/pdf/ua_2022_07_01.pdf

29. Земельний довідник України. 2020 рік. URL: https://agropolit.com/storage/2020/Zemelniy_dovidnyk_2020.pdf?utm_source=mailchimp&utm_campaign=0300ccc2e1f0&utm_medium=page (дата звернення: 25.07.2022).

30. Земельний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

31. Земельні ресурси України через війну зазнали шкоди майже на 449 мільярдів. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3628075-zemelni-resursi-ukraini-cerez-vijnu-zaznali-skodi-majze-na-449-milardiv.html>

32. Земля) Виробничі ресурси. Виробнича та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй. URL: <http://www.fao.org/faostat/ru/#data>

33. Зубар І. В. Перспективи розвитку земельних відносин фермерських господарств в умовах децентралізації публічної влади в Україні. М-во освіти і науки України, Вінниц. Держ. Пед. Ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця : Рогоцька І. О., 2021. 247 с.

34. Івашків І. Економічний механізм землекористування в європейських країнах в умовах сталого розвитку. Економічний аналіз. Том 31. №4. 2021. С. 125-133.

35. Цьків Н.В. Екологічна безпека органічного землекористування як умова сталого розвитку. Електронне наукове видання «Аналітично порівняльне правознавство». С.118-123. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/254403/251631>

36. Канцедал Н. А., Лега О. В. Інституційні індикатори інвестиційної привабливості агросектору України в умовах війни. Причорноморські економічні студії. 2022. № 74. С. 126-134.

37. Канцедал Н. А., Лега О. В. Інформаційна роль обліку в результативності інвестиційної стратегії аграрних підприємств. Агросвіт. 2021. № 11. С. 11-20. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.11.11.

38. Квітка Г. Наблизити аграрне законодавство до стандартів ЄС. Голос України. 2022. № 206. URL: <http://www.golos.com.ua/article/363731>

39. Корабльова К.А., Хамініч С.Ю. Ефективність використання земельних угідь у сільському господарстві України: теоретичні підходи. Ефективна економіка. №5, 2016. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5419>

40. Кошкалда І. В. Державне регулювання проведення грошової оцінки земель в Україні. М-во освіти і науки України, Харків. Нац. Аграр. Ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків : Діса плюс, 2021. 222 с.

41. Краснолуцький О.В., Шевченко О.В. Еколого-економічний стан і способи сучасного сільськогосподарського землекористування. Вісник аграрної науки. 2018. № 3(780). С. 68-74.

42. Крисанов Д., Даниленко А. Напрями досліджень сучасних викликів і проблем у сільському секторі України. Економіка та управління АПК. №2, 2018. С. 6-22.

43. Кузовкін Е. Аграрні відносини під час війни: як держава допомагає аграріям з регіонів, що постраждали від воєнних дій. Юридична газета online. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/agrarnividnosini-pid-chas-viyni-yak-derzhava-dopomagaecagrariyam-z-regioniv-shcho-postrazhdali-vid-.html> (дата звернення: 25.07.2022).

44. Купалова Г.І., Гончаренко Н.В. Державне стимулювання розвитку органічного рослинництва в Україні. Економіка та управління національним господарством: Проблеми економіки. 2020. № 2(44). URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-2_0-pages-144_152.pdf

45. Лазарева О. В. Європейські шляхи розвитку землеустрою в системі управління земельними ресурсами. Економіка та держава. 2022. № 1. С. 28-33. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2022/7.pdf

46. Лазарева О.В. Ефективність використання землі. Проблеми системного підходу в економіці. Випуск № 1(75), 2020. С.27-33. URL: http://psae-jrn.nau.in.ua/journal/1_75_2_2020_ukr/6.pdf

47. Лазарева О.В. Особливості формування конкурентних переваг землекористування в країнах Європейського Союзу та Україні. Причорномор. Екон. Студії. 2022. № 74. С.175-181. URL: http://bses.in.ua/journals/2022/74_2022/28.pdf

48. Малити Д. Як працює ринок землі під час війни? https://biz.ligazakon.net/analytics/215874_yak-pratsyu-rinok-zeml-pd-chas-vyni

49. Марчук У. О. Оцінка землі у міжнародній обліковій системі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 24. Частина 2. 2017. С. 136-140.

50. Магвєєв М. Не всі покупки злякалися. Як ринок землі оговтується від великої війни. <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/05/2/699659/>

51. Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04 квітня 2022 року N 167. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re37742?An=1>

52. Мизинюк Ю. Ф., Кафлевська С. Г. Ефективність використання земельних ресурсів в ТП «Елена». URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/2745/pdf> (дата звернення: 25.07.2022).

53. Миценко І. М., Решитько Т.В. Реформування земельних відносин в Україні: досвід зарубіжних країн. Центральнoукраїнський науковий вісник. Економічні науки, 2020, вид. 4(37). С. 25-34. [http://economies.kntu.kr.ua/pdf/4\(37\)/4.pdf](http://economies.kntu.kr.ua/pdf/4(37)/4.pdf)

54. Новаковська І.О. Економіка землекористування: навч. посіб. К.: Аграр. наука, 2018. 400 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/322985609.pdf>

55. Одарюк Т. Еколого-економічні особливості органічного землеробства. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Просторове планування для майбутнього України». С.148-151. URL: <http://reposit.pupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/12852/1/zbirnyk%2026%20%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%202023-146-149.pdf>

56. Онищенко Т. Земельні відносини: чим завершився 2022 рік і чого очікувати протягом 2023-го. <https://mind.ua/openmind/20254304-zemelni-vidnosini-chim-zavershivsvya-2022-rik-i-chogo-ochikuvati-protyagom-2023-go>

57. Органік в Україні. Федерація органічного руху в Україні. Київ, 2021. URL: <http://organic.com.ua/ru/organic-v-ukraine/> (дата звернення: 24.04.2021).

58. Органічне виробництво в Україні. Мінагрополітики та продовольства України. <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnictvo/organichne-virobnictvo-v-ukrayini>

59. Органічне землеробство в Україні та ЄС. <http://epl.org.ua/announces/organichne-zemlerobstvo-v-ukrayini-ta-yes/>

60. Органічне землеробство в Україні: науковці розробили карту придатності ґрунтів. <https://landlord.ua/news/orhanichne-zemlerobstvo-v-ukraini-naukovtsi-rozrobyly-kartu-prydatnosti-hruntiv/>

61. Органічне землеробство та його розвиток в Україні. <https://azoter-ukraine.com.ua/organichne-zemlerobstvo-ta-jogo-rozvytok-v-ukrayini/>

62. Паляничко Н.І. Аспекти формування економічних регуляторів для забезпечення сталого використання земель сільськогосподарського призначення. Електронний журнал «Ефективна економіка». №3, 2012. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=999>

63. Попов А.С. Сучасний стан і основні тенденції використання земель сільськогосподарського призначення. Ефективна економіка. 2016. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?Op=1&z=4775>

64. Попрозман Н.В., Коробська А.О. Особливості міжнародного досвіду регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення та адаптація до українських реалій. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». №11, 2020. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/13.pdf

65. Постанова КМУ «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року», від 03.03.2021 р. №179.

66. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель. Розпорядження КМУ від 19 січня 2022 р. № 70-р Київ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#Text>

67. Пуцентейло П. Використання геоінформаційних систем в управлінні сучасним землеустроєм України. Проблеми та практичні питання щодо виконання робіт із землеустроєм: Збірник наукових праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Херсон, 17 жовтня 2019 року). Херсон : ДВНЗ «ХДАУ», 2019. С. 55-58. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/47304>

68. Пуцентейло П. Р. Особливості розвитку організаційно-економічного механізму регулювання земельних відносин в аграрній сфері. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2020. №19(47). С. 12-19. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/43386>

69. Пуцентейло П.Р., Костелький Я.І., Брик М.М. Цифровізація управління земельними ресурсами: світовий досвід та вітчизняні реалії. Інноваційна економіка. №4, 2022. С. 20-28.

70. Регіони України 2019: статистичний збірник / за ред. І.Є. Вернера. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 309 с.

71. Ринок землі: яка ситуація сьогодні. Львів. Пошта, 2022. № 37. URL: <https://lvivpost.net/ekonomika/n/48790>

72. Рогач С.М. Економіка і підприємництво, менеджмент. К.: ЦП «Компринт», 2015. 714с.

73. Седов А. О. Види ефективності використання земельних ресурсів та їх комплексна оцінка. URL: <http://dspace.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/745/1/8f.pdf> (дата звернення: 25.07.2022).

74. Сидорук Б. Оцінювання збалансованого використання земельно-ресурсного потенціалу в аграрній галузі: основні етапи і система показників. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму, 2017. № 4. С. 59-67.

75. Сільське господарство України 2020: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2021. 231 с.

76. Скороход І. С. Оцінка соціально-економічної ефективності органічного землекористування. Вісник Хмельницького національного університету 2020, № 4, Том 2. С. 188-194. http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/11/vknu-es-2020-n-4-t2-284_32.pdf

77. Слива Ю. Як перейти на органічне землеробство? Агробізнес сьогодні. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/idei-trendy/item/8378-iak-pereity-na-orhanichne-zemlerobstvo.html>

78. Слива Ю. Як перейти на органічне землеробство?. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/idei-trendy/item/8378-iak-pereity-na-orhanichne-zemlerobstvo.html>

79. Статистичний збірник «Рослинництво України» за 2021 р. Державна служба статистики України. 2022. Київ, 183 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/05/zb_rosl_2021.pdf (дата звернення: 25.07.2022).

80. Тертична, О. В., Рябуха, Г. П., & Бутурлим, Д. А. (2020). Еколого-економічні особливості органічного землеробства України та ЄС. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 01(21), 082-090. Вилучено із <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/211377>

81. Томчук О. Ф., Кожухар В. В. Аналіз ефективності використання земельних ресурсів. Агросвіт, 2019. № 19. С. 38-46. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.19.38 (дата звернення: 25.07.2022).

82. Третина українських земель є потенційно небезпечною для с/г робіт. <https://agravery.com/uk/posts/show/tretina-ukrainskih-zemel-e-potencijno-nebezpecnou-dla-sg-robot>

83. Третяк А.М. Світові та українські тенденції розвитку нетрадиційного сільськогосподарського землекористування. Агроевіт. №3, 2022. С. 19-30. URL: http://www.agresvit.info/pdf/3_2022-4.pdf

84. Третяк А.М., Третяк В.М., Прядка Т.М., Трофименко П.І., Трофименко Н.В. Земельні ресурси та їх використання: навч. пос. Біла Церква: «ТОВ «Білоцерківдрук», 2022. 304 с.

85. У NASA визначили, скільки сільгоспугідь окуповано в Україні URL: <https://superagronom.com/news/15599-u-nasa-viznachili-skilki-silgospugid-okupovano-v-ukrayini> (дата звернення: 25.07.2022).

86. У НААН назвали оптимальні шляхи зниження показника розораності українських земель 12.01.2022. URL: <https://superagronom.com/news/14738-u-naan-nazvali-optimalni-shlyahi-znijennya-pokaznika-rozoranosti-ukrayinskih-zemel>

87. Україна втратить 4,2 млн тонн зерна нового врожаю через війну URL: <https://superagronom.com/news/15669-ukrayina-vtratit-42-mln-tonn-zerna-novogo-vroжайu-cherez-viynu> (дата звернення: 25.07.2022).

88. Управління земельними ресурсами : навч. Посіб. / уклад. А. С. Попов ; Миколаївський національний аграрний університет. – Миколаїв : МНАУ, 2022. – 214 с. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11843/1/popov-ukray-zemel-resum-posib-2022.pdf>

89. Циліорик Р. А. Органічне землеробство як елемент органічного сільськогосподарського виробництва: теоретико-правові засади. Порівняльно-аналітичне право. 2017. №6. С. 180-183.

90. Шатохін А. М., Транченко О. М. Ефективність використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва 2012. Випуск 77. С. 253-262. URL: <https://journal.udau.edu.ua/assets/files/others/-Zbirnik-UNUS-77.Ch.2.pdf#page=253> (дата звернення: 25.07.2022).

91. Пмиголь, Н., & Władysława, Luczka. (2022). Оцінювання розвитку органічного землеробства в Україні та Польщі. Управління змінами та інновації.

(3)

48-54.

URL:

<https://doi.org/10.32782/CMI/2022-3-9><http://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/48>

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України